

Misjonshøgskolen

Tegnspråktolken i møte med døvekulturen

**En undersøkelse med et fenomenologisk og hermeneutisk perspektiv
på hvordan tegnspråktolken kan forstå døvekulturen.**

Anlaug Stokka Urstad

Stavanger

Høsten 2010

Forord

Jeg har lenge vært fasinert av tegnspråket og den kulturen som gjenspeiles der hvor tegnspråket praktiseres. Jeg er svært takknemlig for å ha fått et visst innblikk i denne kulturen fra mitt første møte med døve høsten 1987 og fram til i dag. Det er ikke få døve som har vært tålmodige i min prosess mot bedre forståelse av tegnspråk og døves kultur. Denne oppgaven er blitt til på grunnlag av den kunnskap som døve velvillig har delt med meg i mer enn tjue år.

Mine informanter er de viktigste bidragsyterne til denne oppgaven. Tusen takk til dere sju døve tolkebrukere og dere tre tegnspråktolker, som velvillig delte deres kunnskap med meg. Alle var så aktive og engasjerte.

Tusen takk til min veileder Tomas Sundnes Drønen som ledet meg inn på veien mot denne masteroppgaven. Uten hans utfordring om å skrive en oppgave, hadde nok ikke dette prosjektet vært en realitet. Og takk til Misjonshøgskolen som bare hadde positive fordommer i forhold til å se på møtet mellom hørende og døve som et interkulturelt møte.

Tusen takk til Olav og Ole som bodde under samme tak som meg i den intensive skriveperioden i juni 2010. Olav som lot meg være i min egen boble, men som absolutt var tilstede da jeg annonserte min mistanke om at data var slettet. Tusen takk til Ole som lydig skrudde av rappemusikken da mor trampet i golvet.

Og tusen takk til Sveinar som hjalp med formatering og den siste finpussen.

Innhold

1. INNLEDNING	5
1.1. BAKGRUNN	5
1.2. HVA GJØR EN TEGNSPRÅKTOLK?	6
1.3. HVA ER TEGNSPRÅK?	7
1.4. PROSJEKTETS MÅL	8
1.5. PROBLEMSTILLING	9
1.6. BAKGRUNN FOR TEORIVALG	10
2. METODE.....	13
2.1. FENOMENOLOGISK OG HERMENEUTISK FORSKNINGSPERSPEKTIV	13
2.2. KVALITATIV METODE MED INTERVJU SOM DATAINNSAMLINGSSTRATEGI	14
2.2.1. VALG AV INFORMANTER.....	14
2.2.2. INTERVJUGUIDE	15
2.2.3. VÆRE BEVISST SOM INTERVJUER.....	16
2.3. INFORMERT SAMTYKKE	18
2.4. ANONYMISERING	18
2.5. BEARBEIDING OG ANALYSE AV DATA	19
2.6. VALIDITET OG RELIABILITET	20
3. TEORI.....	22
3.1. KULTURBEGREPET	22
3.1.1. DEN KLASSISKE ANTROPOLOGIS KULTURBEGREP	22
3.1.2. FENOMENOLOGIENS KULTURBEGREP	23
3.1.3. FENOMENOLOGISK INDIVIDORIENTERT PERSPEKTIV PÅ KULTURBEGREPET	25
3.2. FENOMENOLOGI OG HERMENEUTIKK	26
3.3. DEN HERMENEUTISKE SIRKEL	27
3.4. INTERKULTURELT FOKUS PÅ GADAMERS FENOMENOLOGISKE HERMENEUTIKK	28
3.4.1. FORFORSTÅELSE OG FORDOMMER.....	30
3.4.2. HISTORISK BEVISSTHET	32
3.4.3. HORIZONTFORSTÅELSE OG HORIZONTSAMMENSMELTING	34
3.5. DIALOG ER NØKKELEN TIL FORSTÅELSE	36

4. DØVES KULTUR OG HISTORIE.....	39
4.1. BEGREPSDRØFTING.....	39
4.1.1. HVEM ER DØVE?	39
4.1.2. FUNKSJONSHEMMET ELLER SPRÅKLIG OG KULTURELL MINORITET	40
4.1.3. HVEM ER HØRENDE?.....	43
4.1.4. DØVEKULTURBEGREPET	43
4.2. FORDOMMER OM DØVE.....	46
4.2.1. DØVE ER IKKE DØVSTUMME	47
4.3. ET HISTORISK BLIKK PÅ UNDERVISNINGEN AV DØVE BARN.....	48
4.4. ET HISTORISK BLIKK PÅ DØVEFORENINGENE	51
4.4.1. DØVES KAMP FOR UTVIKLING AV TOLKEUTDANNINGEN I NORGE	53
4.4.2. DØVES KAMP FOR UTVIKLING AV TOLKETJENESTEN FOR DØVE I NORGE	54
5. Å VÆRE TEGNSPRÅKTOLK OG TOLKE DØVEKULTUR.....	55
5.1. DØVE LEVER MER INDIVIDUELLE LIV I DAG	56
5.2. DIALOG ÅPNER FOR FORSTÅELSE	58
5.2.1. AVLESE TEGNSPRÅK	58
5.2.2. BYGGE RELASJONER OG SKAPE TILLIT	62
5.2.3. ER DØVE DIREKTE I KOMMUNIKASJONEN?	67
5.3. TRADISJONER I DØVEKULTUREN	69
5.4. DØVE OPPLEVER VERDEN GJENNOM SYNET	71
6. OPPSUMMERING OG AVSLUTNING.....	75
LITTERATURLISTE.....	77

1. Innledning

1.1. Bakgrunn

Jeg har arbeidet som tegnspråktolk for døve i 20 år og har utført tolkeoppdrag mellom døve og hørende i mange ulike situasjoner; fødsel, begravelse, undervisning, muntlig eksamen, lege, psykolog, rettsaker, arbeidsplasser, fritidskurs, konfirmasjon, bryllup, slektsstevne, fotballkamper, offentlige og private kontor av ulike slag. Som tegnspråktolk ser jeg at tilgang på tolk gir døve mulighet for aktiv deltakelse på ulike arenaer i samfunnet. Samtidig tenker jeg at det må være en belastning for døve å være avhengig av en eller to tegnspråktolker i mange av dagliglivets situasjoner, for tegnspråktolken synliggjør døves tilstedeværelse. Vi kunne selvsagt ha begrunnet behovet for å bruke tegnspråktolk med hørendes manglende tegnspråkkompetanse, men den vanligste oppfatningen i dagens samfunn er nok at døve ikke kan oppfatte det talte språk og derfor har behov for tegnspråktolk. Dermed blir det en vanlig oppfatning at tolken "tilhører" den døve, og det er derfor forståelig at tolkens atferd og holdning påvirker døve.

Tegnspråktolker er en ny yrkesgruppe i Norge. Før tolkeutdanningen kom i gang, ble tolking for døve ofte utført av familiemedlemmer, lærere på døveskolene eller døvepresten som en gratis tjeneste eller en hjelp. Nå er tegnspråktolkutdannelsen i Norge en 3-årig bachelorgrad. Studentene starter ofte på denne utdannelsen uten å ha forkunnskap om tegnspråk og døvekultur, og etter 3 år utdanning er de kvalifisert til å utføre ansvarsfulle tolkeoppdrag mellom døve og hørende. Tegnspråktolken vil komme i mange intime og sensitive situasjoner sammen med døve, det er derfor viktig å ha gode relasjoner til tolkebrukerne. Jeg har en forforståelse for at økt kunnskap om døvekulturen kan bidra til bedre relasjon mellom tegnspråktolker og døve.

Tegnspråktolken vil alltid påvirke en situasjon med sitt blotte nærvær og kan være både kommunikasjonshekkende og kommunikasjonsfremmende. Tegnspråktolken vil som tredjeperson i en samtale kunne oppleves som et hinder for en åpen kommunikasjon, men samtidig er det tegnspråktolken som muliggjør kommunikasjon mellom to parter, som ikke behersker hverandres språk. Det er lett å forstå at døve til tider kan ha en opplevelse av at tegnspråktolken er "et nødvendig onde", og at det kunne vært ønskelig med et samfunn der alle behersket tegnspråk. Heldigvis, er døve i

dag mer bevisst på å tale sin sak overfor majoritetssamfunnet, og stiller krav til tegnspråktolker.

Utgangspunktet for mitt prosjekt var at jeg ville se nærmere på om det var noen trekk ved døvekulturen i Norge som tegnspråktolken har for lite kunnskap om, og som kunne være viktig for å få en økt forståelse mellom tegnspråktolker og døve og slik skape bedre relasjoner i tolkesituasjoner.

En tegnspråktolk arbeider på ulike arenaer, og tolkens rolle varierer i forhold til tolkeoppdrag. Å tolke et foredrag er noe annet enn å tolke en samtale mellom en døv og en hørende ved et middagsbord. I denne oppgaven vil jeg ikke fokusere på monologtolking som man vil se under forelesinger og foredrag. Fokus vil være på dialogsituasjoner, der det kommuniseres og tolkes mellom tegnspråk og norsk talespråk og mellom norsk talespråk og tegnspråk. Tolking for døvblinde er et felt som ikke omtales i denne oppgaven. Min erfaring er at mange er ukjent med hva en tegnspråktolk er, derfor vil jeg innledningsvis kort drøfte tolkens funksjon i en samtale mellom hørende og døve.

I Norge opereres det med ulike titler på det arbeidet som utføres når det tolkes mellom døve og hørende. Man snakker om tolk for døve, tegnspråktolk, døvetolk og tolk. Jeg velger å bruke begrepet tegnspråktolk eller bare tolk i min oppgave.

1.2. Hva gjør en tegnspråktolk?

Høgskolen i Sør-Trøndelag som er en av utdanningsinstitusjonene for tegnspråktolker her i landet definerer tegnspråktolk slik:

Tolken fungerer som et kommunikasjonsledd mellom hørende og døve, med tegnspråk og norsk som de viktigste redskapene.¹

Definisjonen er svært enkel og fokuserer på den språklige oversettelsen. For de som ikke er vant med tegnspråktolkers fagspråk, kan det være greit å klargjøre begrepet avlesing. Å avlese er å bruke synet for å se og oppfatte hva som sies på tegnspråk, den som produserer tegnspråk bruker ikke stemmen, dermed er hørsel uinteressant som oppfattelseskanal.

¹ <http://hist.no/tegnogtolk/>

Berge og Karlsdottir beskriver hvordan tegnspråktolken bruker to forskjellige måter å tolke på i en tolket samtale; "tegentolking" og "stemmetolking". Når tolken oversetter det talte språk bruker hun tegn, og dette kalles for tegntolking. Når tolken oversetter den døves utsagn bruker hun sin egen stemme, og det kalles derfor for stemmetolking.

For å skape en illusjon av at tolken ikke er med i samtalen, bruker tolkene personlig pronomen 1.person entall når de oversetter. Tolken tar synsvinkelen til den som snakker, og bruker "jeg" istedenfor å omtale personen i 3.person og si "hun/han" eller bruke navnet. Dette gjelder både ved tegntolking og stemmetolking. Dette kan enkelte ganger skape forvirring i tolkesituasjoner der noen av partene er ukjent med bruk av tolk, og de kan tro at tolken omtaler seg selv når hun sier "jeg".

Tegnspråktolken tolker simultant med avsenders budskap, likevel vil det alltid være en forsinket presentasjon av den tolkede ytringen som kalles tidsforskyvning. Dette påvirker responsen fra samtalepartnerne, turtaking og rytme blir annerledes i en tolket samtale enn i en samtale mellom to hørende.²

Tolkeforbundets etiske retningslinjer punkt 3.3 fastslår at tolken skal ikke være part i tolkesituasjonen.³ Jeg stiller meg spørrende til om det er mulig for en tegnspråktolk å tolke en sosial samtale uten å være part i situasjonen?

Berge og Karlsdottir viser også til dette tradisjonelle synet på tolken, der hun er en passiv kanal som kun skal overføre ord og budskap. Men de hevder derimot at tolken kan betraktes som en aktiv deltaker i kommunikasjonen ved at hun støtter samspillet mellom deltakerne. Tolken uttrykker ikke eksplisitt egne meninger i tolkesituasjonen, men oversettelsen tar utgangspunkt i tolkens aktive forståelse, og slik er tolken å regne som en tredje part i samtalen.⁴

1.3. Hva er tegnspråk?

Jeg opplever ofte at folk er fasinert av tegnspråket, og utallige ganger har jeg fått spørsmålet og kommentaren: "Er tegnspråk internasjonalt? For det hadde jo vært

²Sigrud Slettebakk Berge, Ragnheidur Karlsdottir, *Tegnspråktolkens handlinger* Bind nr. 14, *Skriftserien klasseromsforskning* (Tapir akademiske forlag 2003), 21 - 23.

³<http://www.tolkeforbundet.no/main/etikktutvalget>

⁴Berge, Karlsdottir, *Tegnspråktolkens handlinger*, 37.

veldig greit." Jeg spør meg selv om ikke dette utsagn er et uttrykk for en fordom om at tegnspråket er et språk bestående av noen enkle tegn som er lett å lære. Og jeg får jo ofte lyst å stille spørsmålet tilbake: "Hadde det ikke vært greit om talespråket også var internasjonalt?" Det finnes altså mange forskjellige tegnspråk i verden, og de er ikke like, men de har noen fellestrekk.

Odd Inge Schröder peker på at det er modaliteten som gjør tegnspråkene og talespråkene ulike. Språkene produseres og persiperes via ulike kanaler. Talespråkene er bygd opp av vokalt-auditive symbolsystemer som oppfattes via hørsel, mens tegnspråkene består av gestuelt-visuelle symbolsystemer som oppfattes via synet. Med talespråket uttrykker vi oss sekvensielt over tid; språklydene og setningene kommer etter hverandre. I tegnspråket kan vi både uttrykke oss sekvensielt og simultant, vi kan produsere flere meninger nesten samtidig. Schröder understreker at både talespråk og tegnspråk kan betegnes som kroppsspråk. Vi produserer tale med mikrobevegelser med tunge og stemme, mens tegnspråk produseres med makrobevegelser med hendene i det såkalte tegnrommet foran kroppen. Tegnspråk og talespråk er like i at begge er verbale, spontane, naturlige og menneskelige kommunikasjonsformer i muntlig form.⁵

1.4. Prosjektets mål

Målet med mitt prosjekt var å gjennomføre en undersøkelse som kunne utvide tegnspråktolkeres kunnskap om døvekulturen i Norge. Ved hjelp av intervju med personer fra døvekulturen, ønsket jeg å finne om det var noen trekk i døvekulturen som kunne være "skjult" for tegnspråktolker.

Jeg tenkte at økt kunnskap om trekk ved døvekulturen kunne gjøre både nye og erfarne tegnspråktolker bedre skikket til å skape gode kommunikasjonssituasjoner mellom døve og hørende. Mitt mål var å få kunnskap om hvilke verdier, holdninger og atferd, som informantene definerte som ulik i hørende og døv kultur. Det resulterte i at jeg startet opp prosjektet med problemstillingen:

" Hvilke trekk ved døvekulturen er ofte ukjent for tegnspråktolker?"

⁵ Odd Inge Schröder, "Likt og ulikt. Innføring i forskjeller mellom norsk og norsk tegnspråk" i *Tegn som språk* (red. Anjum og Redse Jørgensen; Gyldendal akademiske, 2006), 81.

1.5. Problemstilling

Etter å ha gjennomført de første intervjuene og lest hermeneutisk og fenomenologisk teori, erfarte jeg at det å finne bestemte trekk ved døvekulturen kanskje ikke var det viktigste. Jeg ble bevisst på at mitt kulturbegrep i utgangspunktet var mer preget av den klassiske antropologis kulturbegrep enn av fenomenologiens kulturbegrep. Min fordom var at døvekulturen hadde noen bestemte regler, normer og verdier som resulterte i en bestemt atferd. I løpet av prosjektprosessen fikk jeg økt forståelse for at fordommer kan brukes for å utvikle ny forståelse, og fenomenologiens vektlegging av samspill mellom mennesker og samfunn ble en bedre innfallsvinkel i forhold til synet på døvekulturen. Det prosessorienterte perspektiv der mennesket stadig aktiverer sin kulturelle forståelsesbakgrunn for å fortolke og produsere meninger i sosiale interaksjoner ble en bedre forståelsesramme for undersøkelsen.⁶ Denne oppdagelsen resulterte i at jeg velger å gi en grundig drøfting av de to kulturbegrepene; den klassiske antropologis kulturbegrep og fenomenologiens kulturbegrep i mitt teorikapittel.

Utsagn fra mine informanter bekreftet også at det var mer riktig å forankre prosjektet mitt i en fenomenologisk forståelse av kulturbegrepet.

Alle tolker og døve er jo forskjellige. Det er jo ikke alle som fungerer like godt sammen. Noen har et godt forhold og prater godt sammen, andre har et mer avstandsforhold og da kan det være mer tungt å kommunisere.⁷

Det er mer fordeler for døve i dag enn for tidligere generasjoner. Før levde døve i et mer lukket samfunn. De gikk på døveskole, bodde på internat og gikk i døveforeningen. Det var et veldig lukket samfunn, og de kjente ikke så godt til hørendes kultur og normer. I dag er det veldig annerledes, døve og hørende omgås mye mer i dag enn før.⁸

⁶ Marita Svane, *Interkulturel dynamikk i kulturmødet: en fenomenologisk, individorientert analyse og forståelse* Avhandling Ph.D. - (Aalborg Universitet. 2004), 109-112.

⁷ Informant 3, Stavanger 7. juni 2010.

⁸ Informant 5, Stavanger 10. juni 2010.

Mine informanter bekrefter Marita Svanes individorienterte perspektiv på kultur. Enkeltindividet handler og tenker aktivt ut fra en sosial kontekstuell ramme, dermed vil synet på døvekultur variere fra individ til individ og fra kontekst til kontekst.⁹

Etter denne oppdagelsen ble det naturlig for meg å endre problemstillingen og ikke legge hovedvekten på å finne bestemte trekk ved døvekulturen som kunne være annerledes enn hørendes kultur. Istedenfor ble det viktig for meg å fokusere på forståelsen mellom døve og tegnspråktolken. Og problemstillingen ble da endret til "Hvordan kan tegnspråktolken få økt forståelse for døvekulturen?"

1.6. Bakgrunn for teorivalg

Gadamers hermeneutiske filosofi er sentral i mitt prosjekt. Tradisjonelt har hermeneutikk blitt forbundet med arbeidet med fortolkning, oversettelse og utlegning av tekster. Roy og Starosta viser hvordan Gadamers hermeneutiske filosofi, og særlig hans fokus på moral og forholdet til "den andre" kan gi enorme muligheter for forskere som studerer interkulturell kommunikasjon.¹⁰

Øyvind Dahl peker også på at nordiske forskere som Jensen (1998), Nynäs (2001), Illman (2004) og Svane (2004) har brakt det hermeneutiske forskningsperspektiv på banen i forhold til interkulturell kommunikasjon.¹¹

Forståelse er et sentralt begrep i min problemstilling, derfor vil Gadamers filosofiske hermeneutikk, der forståelse er hovedtema, være et godt teorigrunnlag for mitt prosjekt om hvordan tegnspråktolken kan forstå døvekulturen. Fortolkning av tekster er sentralt i Gadamers bok, men han trekker paralleller til det talte språk, kommunikasjon, interkulturell kommunikasjon og det å bruke tolk. Derfor finner jeg hans teori relevant som grunnlag i forhold til spørsmålet om hvordan tegnspråktolken

⁹ Marita Svane, "The Intersection between Culture, Social Structures, and the Individual-in-interaction" i *Bridges of Understanding, Perspectives on Intercultural Communication* (eds. Øyvind Dahl, Iben Jensen and Peter Nynäs; Oslo Academic Press: Unipub forlag, 2006), 46.

¹⁰ Abhik Roy og William Starosta, William J (2001): "Hans-Georg Gadamer, language and Intercultural Communication" in *Language and Intercultural Communication Volume 1* (Routledge, 2001), 17.

¹¹ Øyvind Dahl, "Bridges of Understanding, Perspectives on Intercultural Communication" i *Bridges of Understanding, Perspectives on Intercultural Communication* (eds. Øyvind Dahl, Iben Jensen and Peter Nynäs; Oslo Academic Press: Unipub forlag, 2006), 18.

forstår døvekulturen. Gadamer understreker selvfølgeligheten av at de som vokser opp i en bestemt språklig og kulturell tradisjon vil se verden på en annen måte enn de som er vokst opp i andre tradisjoner. Men alle verdensbilder er språklig konstruert og slik har vi mulighet til å få innsikt i hverandres verdensbilde og derigjennom utvide vårt eget verdensbilde. Gadamer definerer verden som den helheten som den språklig skjematizerte erfaringen relaterer seg til.¹²

Døve har en felles opplevelse i det å vokse opp uten hørsel i et samfunn som er preget av at hørsel er en viktig kanal i forhold til informasjon, kunnskapstilegnelse og kommunikasjon, og de opplever fellesskap gjennom sitt eget språk; tegnspråket. Jeg tror dermed Gadamers filosofi er et godt utgangspunkt med tanke på at døve vokser opp i en bestemt språklig og kulturell tradisjon og ser verden på en annen måte enn hørende.

Gadamer drøfter også tolkens rolle og slår fast at den som er avhengig av tolking opplever en fordobling av den hermeneutiske prosess, fordi det pågår to samtaler; nemlig tolkens samtale med motparten og personens egen samtale med tolken. Gadamer setter nærmest likhetstegn mellom tolken og en tekstoversetter, begge er delaktige i saken som drøftes i henholdsvis samtalen eller teksten, dersom det skal være mulig å komme til forståelse.¹³

Gadamer peker også på hvordan tolken som skal oversette mellom to personer som ikke forstår hverandres språk, først må forstå senders mening for så å overføre denne mening til den sammenheng som mottakeren lever innenfor. Dermed blir enhver oversettelse påvirket av tolkens formidling av det budskapet han sender og mottar. Gadamer sier videre at ved enhver oversettelse vil det alltid være avstand mellom den opprinnelige ordlydens ånd og gjengivelsens ånd, og det er umulig å oppnå full ekvivalens mellom original og tolket versjon. Den gjensidige forståelsen skjer ikke egentlig mellom samtalepartnerene, men mellom tolkere som virkelig evner å møte hverandre i en felles verden av gjensidig forståelse.¹⁴

Gadamers uttalelse om tolkens rolle var nok i utgangspunktet ikke tenkt å inkludere tegnspråktolken. Men jeg tror at hans tankegang også kan anvendes i forhold til

¹² Hans-Georg Gadamer, *Sannhet og metode*, (Oslo: Pax forlag 2010), 489.

¹³ Gadamer, *Sannhet og metode*, 427.

¹⁴ Gadamer, *Sannhet og metode*, 424.

tegnspråktolking. Min erfaring som tegnspråktolk tilsier også at tegnspråktolken er delaktig i samtalen når det tolkes mellom hørende og døve.

2. Metode

2.1. Fenomenologisk og hermeneutisk forskningsperspektiv

Moustaka viser til hvordan Husserl, som opphavsmann for den transcendentale fenomenologi, argumenterer for noen karakteristiske trekk ved fenomenologien i forhold til hermeneutikken og andre humanvitenskapelige teorier. Med utgangspunkt i Husserls fenomenologiske forskningsperspektiv vil en forsker være fullstendig åpen, mottakelig og lytte anerkjennende til forskningsdeltakernes beskrivelse av det fenomen som undersøkes. Dette innebærer også at forskeren må fri seg fra sine tidligere oppfatninger, kunnskap og forståelse av forskningstemaet.¹⁵

Moustaka peker her på en vesentlig forskjell mellom et transcendentalt fenomenologisk og et hermeneutisk forskningsperspektiv. De representerer divergerende syn på forskerens forforståelse og fordommer i forhold til forskningsprosessen. Men Moustaka peker også på likheter mellom et fenomenologisk og et hermeneutisk forskningsperspektiv. Begge perspektiv fokuserer på konteksten, og vektlegger både helheten og delen i forhold til et fenomen, begge fokuserer på å undersøke fortolkning og mening heller enn årsak, begge vektlegger intervju og samtaler der forskningsdeltakernes perspektiv er i fokus ved at de forteller om sine autentiske opplevelser og erfaringer, og både hermeneutisk og fenomenologisk forskning anerkjenner forskerens aktive rolle i forskningsprosessen ved at forskeren gjennom alle faser må reflektere og stille kritiske spørsmål.¹⁶

Jeg vil karakterisere mitt forskningsperspektiv som fenomenologisk hermeneutisk fordi jeg vektlegger fellestrekkene mellom de to perspektiv som Moustaka nevner, men jeg vil helle i en hermeneutisk retning når det gjelder synet på forforståelse og fordommer. Jeg tror at min egen subjektivitet og forforståelse har betydning for mitt forskningsarbeid. Og Hans-Georg Gadammers hermeneutiske filosofi er det teoretiske fundament for min oppgave.

¹⁵ Clark Moustakas, *Phenomenological research methods* (Thousand Oaks, Calif; Sage 1994), 22.

¹⁶ Moustakas, *Phenomenological research methods*, 21.

2.2. Kvalitativ metode med intervju som datainnsamlingsstrategi

En kvalitativ metode med åpne spørsmål, ville være en egnet metode for å få økt forståelse for trekk ved døvekulturen som kan være ukjent for tegnspråktolker. Jeg la vekt på informantenes mulighet til å gi uttrykk for egne meninger, for å innhente kunnskap som kunne øke tegnspråktolkers forståelse for døvekulturen.

Postholm anbefaler den fenomenologiske forsker å lage en mal for intervjuet, som inneholder de sentrale tema som ønskes berørt i løpet av samtalen. Målet med fenomenologisk forskning er å få forståelse for deltakernes grunnleggende erfaringer og opplevelser, dermed blir det viktig å fange opp alle elementer som kommer fram i samtalen. Det betyr at forskeren må balansere mellom å styre intervjuet i samsvar med temaene fra intervjuguiden og samtidig lytte aktivt til andre sentrale tema som blir lagt fram. Med tanke på etterbehandling og kategorisering av intervjuene vil det være viktig at samtalen i alle intervjuene har omhandlet samme tema. Dersom det dukker opp viktige temaer i de første intervjuene som forskeren ikke har tenkt på, blir det naturlig å trekke inn disse temaene i de resterende intervjuene.¹⁷

Dette ble et viktig poeng i mitt prosjekt, da jeg tidlig så at mine informanter pekte på at døve i dag lever mer individuelle liv og at dette påvirker døvekulturen.

2.2.1. Valg av informanter

Ved utvalg av informanter tok jeg utgangspunkt i Hammersley og Atkinson som peker på at ved etnografisk forskning er det ikke noe absolutt krav om at utvalget av informanter skal være representativt. Dersom målet er å innhente ny kunnskap og informasjon, så er det viktigste å finne fram til personer som har en slik kunnskap og er villig til å dele med forskeren.¹⁸

Som tegnspråktolk har jeg god oversikt over døvekulturen og tegnspråktolkmiljøet. Et viktig kriterium for valg av døve informanter var at de var aktive tolkebrukere, slik at

¹⁷ May Britt Postholm, *Kvalitativ metode: en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier* (Oslo: Universitetsforlaget 2010), 79.

¹⁸ Martyn Hammersley og Paul Atkinson, *Feltmetodikk. Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning* (Oslo: Gyldendal Akademisk, 2007), 163.

de hadde erfaring fra møtet med tegnspråktolker i mange ulike situasjoner. Dessuten valgte jeg bevisst personer som benyttet tolken både i tolking fra norsk til tegnspråk og i tolking fra tegnspråk til norsk. Jeg intervjuet sju døve tolkebrukere og tre tegnspråktolker. Kriterium for valg av tegnspråktolkene var at de hadde vokst opp i et tegnspråkmiljø, og slik lært tegnspråk før de startet på tolkeutdanningen. Min begrunnelse for en slik utvelgelse er at tegnspråktolker som har vokst opp som tospråklige og tokulturelle ofte er mer bevisst i forhold til kulturelle forskjeller mellom døve og hørende fordi de har "innside" erfaring fra både døv og hørende kultur. Kjønn, alder og utdanning var ikke viktige kriterier i utvelgelse av informanter. Jeg valgte personer som tidligere har vist at de er bevisst i forhold til hva de ønsker i møtet mellom tolk og døve. Min erfaring var at disse personene hadde god evne til refleksjon og kunne bidra med nyttig kunnskap både for nye og gamle tegnspråktolker.

2.2.2. Intervjuguide

Jeg laget intervjuguiden med utgangspunkt i Anna Mindness bok: "Reading between the signs", som er en bok som beskriver tegnspråktolkens forhold til døvekulturen. Mindness kategoriserer bestemte atferdstrekk som typisk døve. Hun sier for eksempel at døve klemmer hverandre mer enn hørende.¹⁹ Hun peker videre på at hørende ofte forlater et rom uten nødvendigvis å gi beskjed til de andre i rommet at de går. Men dersom døve forlater en gruppe eller et rom, er det høflig å gi beskjed om hvor en går, fordi døve har ikke tilgang til lydorientering i rommet, slik som hørende har.²⁰ Et annet eksempel som Mindness nevner er døves plikt til å fortelle andre døve om sin helse, slekt, arbeid, reisepå planer og andre viktige aspekt ved livet. Dersom det inntrer en stor endring i livet og andre døve ikke er informert om det, så kan det oppfattes fornærmende.²¹

Etter å ha lest Mindness bok var mitt inntrykk at døvekulturen er preget av bestemte holdninger og verdier som gir seg utslag i karakteristiske atferdstrekk. Denne boken hadde påvirkning på min utforming av intervjuguiden der jeg fokuserte på tema som

¹⁹ Anna Mindness, *Reading between the signs. Intercultural Communication for Sign Language Interpreters* (Boston: Intercultural Press, 2005), 102.

²⁰ Mindness, *Reading between the signs*, 89.

²¹ Mindness, *Reading between the signs*, 90.

måter å hilse på, måter å kommunisere på og akseptabel atferd. På samme måte som min første problemstilling fokuserte på at døvekulturen kunne karakteriseres ved bestemte felles trekk blant medlemmene, var også intervjuguiden preget av min forforståelse om at det var bestemte trekk som var typisk for døvekulturen.

Alle informantene fikk intervjuguiden før intervjuet, slik at de skulle ha mulighet til å danne seg et bilde av tema for samtalen. Jeg presiserte at målet mitt var å få mer kunnskap om informantens subjektive mening og få vite noe om deres personlige erfaring i møter med tolker, og at intervjuguiden var en oversikt over tema som var aktuelle i samtalen.

2.2.3. Være bevisst som intervjuer

Kvale og Brinkmanns presentasjon av intervjuerkvalifikasjoner var god bakgrunnskunnskap før jeg gjennomførte intervjuene. Jeg bestemte meg for å være bevisst på noen av deres intervjukvalifikasjonskriterier for et fenomenologisk livsverdensintervju i løpet av intervjuet. Jeg ville være strukturert, åpen, klar, sensitiv, vennlig og styrende.²²

For å lage en god struktur startet jeg alle intervjuene med å presentere formålet med intervjuet. Målet var å få ny kunnskap om døvekultur, som kunne bety forbedring av tolkesituasjoner både for hørende, døve og tolker. Jeg hadde gitt alle informantene intervjuguiden på forhånd, men jeg presiserte innledningsvis at spørsmålene var veiledende og at jeg var åpen for innspill og nye perspektiv fra informantene. Intervjuet skulle ha mer preg av en samtale, enn av at jeg stilte spørsmål og fikk svar fra dem. Et slikt åpent intervju betydde at jeg måtte være bevisst på at vi holdt oss til tema i løpet av samtalen. Samtidig som målet mitt var å være åpen for andre og nye aspekt, måtte jeg hele tiden reflektere over om vi holdt oss innenfor tema og styre samtalen i en konstruktiv retning. Jeg kommuniserte på tegnspråk med døve informanter og på talespråk med tolkene. Jeg la vekt på å bruke et dagligdags og avslappet språk både på talespråk og tegnspråk. I tilfeller der jeg hadde en oppfattelse av at vi snakket forbi hverandre, brukte jeg eksempler for å klargjøre mitt budskap.

²² Steinar Kvale og Svend Brinkmann, *Det kvalitative forskningsintervju* (Gyldendal Norsk Forlag AS 2009), 177.

Målet mitt var å skape en vennlig og avslappende atmosfære i intervjusituasjonen slik at informantene følte seg trygge og komfortable. Jeg la vekt på å være aktivt lyttende og bekreftende i forhold til informantenes uttalelser. Det var viktig å understreke min anerkjennelse av deres budskap, samtidig som jeg av og til stilte spørsmål for å få dem til å se noen tema fra et annet perspektiv. Da vi snakket om tegnspråktolkenes deltakelse i aktiviteter i døvesamfunnet, spurte jeg for eksempel informant 5 og 6 om de tenkte at døve kanskje oppfattet tegnspråktolker som inntrengere i deres kultur. Informant 6 svarte da:

Jeg selv opplever at mange døve synes det er positivt at tolkene er med på aktiviteter i døvesenteret. Jeg har ikke hørt noe annet. Jeg opplever at reaksjonen er at døve er glad for at tolkene kommer.²³

For å være aktivt lyttende og delta i kommunikasjon brukte jeg videoopptak i forhold til de intervjuene som ble gjennomført på tegnspråk, og lydopptak på talespråkintervjuene. Videoopptak var også en god struktur for samtalen fordi jeg tydelig kunne markere start og slutt på samtalen ved å trykke på "rec" knappen på filmkameraet.

²³ Informant 6, Stavanger 10. juni 2010.

2.3. Informert samtykke

Jeg informerte alle informanter om at målet med intervjuene var å samle kunnskap om møtet mellom tolk og døve, og at masteroppgaven kan være nyttig informasjon til nye tegnspråktolker som er ukjent med døvekulturen. Alle informantene fikk intervjuguiden i god tid før intervjuet for å være forberedt på tema. Jeg forklarte alle at jeg ønsket å gjøre videoopptak for at vi kunne ha en mest mulig fri og åpen samtale, og spurte alle om tillatelse til å filme. Samtidig informerte jeg alle om at opptaket kun skulle brukes av meg for å transkribere samtalen og som materiale for oppgaven, og at opptaket ville bli slettet når oppgaven var ferdig. Jeg informerte også om at ingen informanter skulle bli gjenkjent i oppgaven, og at jeg har taushetsplikt i forhold til den informasjon jeg fikk.

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste godkjente min prosjektsøknad 15.06.2010. NSD anbefalte at informasjonen til informantene skulle gis skriftlig, men jeg valgte å gi informasjonen muntlig. De fleste informantene har tegnspråk som primærspråk, og det er et muntlig språk. Jeg ønsket å innhente samtykke ansikt til ansikt med mine informanter for å kunne ha en dialog slik at informantene hadde mulighet for å komme med sine synspunkt. Til dette prosjektet var det naturlig å gi informasjon og innhente samtykke på tegnspråk, derfor valgte jeg en muntlig form.

2.4. Anonymisering

Jeg har intervjuet noen informanter i Stavanger og noen i Sandnes. I referansen skriver jeg at alle er fra Stavanger, fordi tegnspråkmiljøet her i Stavanger-Sandnes området er lett gjenkjennelig. Dersom jeg hadde referert til at noen var fra Sandnes ville det ikke vært så lett å ivareta den anonymiteten som jeg har lovet alle mine informanter.

2.5. Bearbeiding og analyse av data

Jeg prioriterte å tolke intervjuene fra tegnspråk til norsk og transkribere dem rett etter gjennomføringen av samtalen. Under intervjuene brukte jeg bare et videokamera som filmet informantene, jeg hadde dermed ikke dokumentasjon av meg selv. I løpet av intervjuene stilte jeg oppfølgingsspørsmål for at informantene skulle utdype enkelte av sine utsagn. Jeg spurte da på tegnspråk uten stemme. Selv om jeg ikke hadde dokumentasjon av mine oppfølgingsspørsmål, foretok jeg transkribering så kort tid etter gjennomført samtale at jeg klarte å huske mine egne oppfølgingsspørsmål og forstå konteksten i forhold til informantens svar.

På denne måten brukte jeg mye tid på å se gjennom hvert intervju, og det var nyttig for å gjøre meg opp noen tanker om hvilke kategorier som kunne være aktuelle i analysen. Samtidig vurderte jeg også hvordan jeg kunne bruke erfaringen fra et intervju til neste intervju. Etter femte og sjette intervju innså jeg at flere av informantene hadde bekreftet at typiske kulturelle trekk kanskje ikke var så vesentlig som jeg hadde trodd i utgangspunktet. Informant 6 sa for eksempel:

Før var døve mye mer en homogen gruppe. Døveforeningen var et sted der alle gikk og var sammen. Nå lever døve mer individuelle liv, og døve lever sine liv på forskjellige arenaer.²⁴

I de påfølgende intervju brukte jeg også intervjuguiden veiledende som i de foregående samtalene, men jeg var mer oppmerksom på å stille oppfølgingsspørsmål i forhold til hvordan døvekulturen var blitt forandret og på hva som var uendret.

Analysearbeidet startet med at jeg satte meg ned og leste grundig gjennom de ti skriftlige dokumentene som var resultatet fra intervjuene. Fire hovedtema gikk igjen i samtalene med informantene:

1. Døve lever mer individuelle liv i dag
2. Dialog åpner for forståelse
3. Tradisjoner i døvekulturen
4. Døve opplever verden gjennom synet

²⁴ Informant 6, Stavanger 10. juni 2010.

Disse fire kategoriene sett i forhold til hermeneutisk fenomenologi ble grunnlaget for oppgavens kapittel om analyse av innsamlet datamateriale.

Målet med mitt prosjekt er å la informantenes perspektiv være i fokus, derfor velger jeg å gjengi mange av informantenes direkte sitater i analysedelen av oppgaven. Holme og Solvang peker på hvordan et av kjennetegnene til en kvalitativ metode er at den forsøker å ta informantenes perspektiv, og det blir viktig å formidle en sann gjengivelse av intervjuene. Holme og Solvang hevder at rapporten bør inneholde direkte sitat som viser hvordan informantene har uttrykt seg i intervjusituasjonen for å gjengi en best mulig forståelse av informantenes synspunkt.²⁵

2.6. Validitet og reliabilitet

Temaet validitet tas gjerne opp i slutten av et forskningsprosjekt for å konkludere om prosjektet virkelig har undersøkt det som var formålet. Kvale og Brinkmann understreker viktigheten av at validitet gjennomsyrrer alle fasene i et kvalitativt forskningsintervju. Å validere er å kontrollere og å stille spørsmål. Forskeren må kontinuerlig kontrollerer sine fortolkninger med et kritisk blikk for å unngå en selektiv forståelse og skjev fortolkning. Videre er det viktig å stille spørsmålene "hva" som måles og "hvorfor" dette måles gjennom hele prosessen.²⁶

Under planleggingsfasen av prosjektet mitt tenkte jeg at min rolle som tolk ville påvirke informantene under intervjuene, og slik svekke prosjektets reliabilitet. Jeg har vært i tolkerollen sammen med alle informantene, dermed var jeg litt bekymret for at informantene kanskje holdt tilbake informasjon som de kunne føle ubehagelig å dele med meg, eller at de nettopp delte informasjon med meg som de ikke ville delt med en annen forsker. Ville min rolle som tegnspråktolk svekke prosjektets pålitelighet og troverdighet?

Kvale og Brinkmann reiser spørsmålet om det er mulig å produsere objektiv kunnskap via intervju. De diskuterer objektivitetsbegrepet og hevder at objektivitet er et flertydig begrep som blant annet kan defineres som dialogisk intersubjektivitet og

²⁵ Idar Magne Holme og Bernt Krohn Solvang, *Metodevalg og metodebruk* (Tano Aschehoug 2004), 88.

²⁶ Kvale og Brinkmann, *Det kvalitative forskningsintervju*, 254 - 256.

refleksiv objektivitet. Å forstå objektivitet som dialogisk intersubjektivitet er å betrakte intervjuet som en samtale og en forhandling av mening mellom forskeren og informantene der man har tatt hensyn til det asymmetriske maktforholdet som foreligger mellom forsker og intervjupersoner. Dialogisk intersubjektivitet vil si å komme til forståelse gjennom rasjonell diskurs og gjensidig kritikk ved fortolkning av fenomener i løpet av intervjusituasjonen. I forhold til begrepet refleksiv objektivitet henviser Kvale og Brinkmann til Gadammers hermeneutiske teori. Refleksiv objektivitet innebærer at forskeren reflekterer over sin egen subjektivitet og blir bevisst sine fordommer.²⁷

Min rolle i dette prosjektet er absolutt subjektiv. Målet er å få informasjon som kan være til nytte for meg og andre tolker, og min rolle som både tegnspråktolk og forsker påvirker prosjektet i alle faser.

²⁷ Kvale og Brinkmann, *Det kvalitative forskningsintervju*, 247.

3. Teori

3.1. Kulturbegrepet

Marita Svane presenterer i sin avhandling en komparativ analyse av den klassiske antropologis kulturbegrep og en fenomenologisk kulturforståelse. Svanes framstilling er abstrakt - teoretisk for å vise tydelige forskjeller mellom to ulike paradigmer.

3.1.1. Den klassiske antropologis kulturbegrep

Svane peker på at den klassiske antropologis sosiokulturelle begrep oppfatter kultur som en sammensmelting mellom kultur og sosiale strukturer. Med utgangspunkt i dette begrep kan kultur oppfattes som en egen faktisk eksistens i verden som er frakoblet det enkelte menneskes eksistens. Kultur oppfattes som et instrument som mennesket skal benytte for å fungere optimalt i samfunnet slik at samfunnet sikres stabilitet og utvikling. Kulturen er limet som binder menneskene sammen i et fellesskap og regulerer, sosialiserer og tilpasser det enkelte samfunn til å fungere optimalt i forhold til de ytre omgivelser. Målet for en kulturell analyse med et sosiokulturelt perspektiv er å få kunnskap om organisering av ulike kulturelle livsformer og forklare menneskelig atferd som konsekvens av bestemte kulturelle livsformer. Den klassiske antropologi vil betrakte kulturkonflikter som en integreringssvikt. Atferd ses på som et produkt av det sosiokulturelle system, og kulturen har ikke lyktes i å overføre atferdsregulerende regler, normer og verdier. For å løse en kulturkonflikten må man analysere samfunnet eller organisasjonen, og bestemme nivået hvor tiltak må iverksettes. Målet er å skape stabilitet og opprettholde gjeldende mønster og strukturer. Med utgangspunkt i et sosiokulturelt kulturbegrep kan man forutsi vanskeligheter og mulige konflikter i det interkulturelle møtet fordi menneskets atferd oppfattes som et resultat av kulturens regler, normer og verdier. Dermed er det mulig å beskrive og forklare kulturen og slik forutse det kulturelle møte. På denne måten kan vi forberede oss på det interkulturelle møtet ved å bevisstgjøre oss selv om vår egen kulturs påvirkning samtidig som vi forsøker å justere og tilpasse vår atferd til den fremmede kulturen. I tråd med et slikt syn vil

resultatet av det interkulturelle møtet være avhengig av forskjellene på kulturene og deltakernes forberedelse og tilpasning.²⁸

Illman og Nynäs referer til Geert Hofstede sin definisjon som ofte har blitt brukt i kulturstudier. Hofstede definerer kultur som menneskenes mentale kollektive programmering, som grupperer og kategoriserer mennesker i forhold til hverandre. Denne kollektive programmeringen viser seg i noen felles karakteristiske trekk som påvirker gruppens respons i forhold til miljøet. Illman og Nynäs peker på at Hofstede og andre forskere oppfatter menneskers atferd fullstendig betinget av kulturell tilhørighet. Dette perspektivet representerer et syn på kultur som et statisk og homogent regelsystem som styrer menneskets atferd.²⁹

Hylland Eriksen peker også på dette tradisjonelle kulturbegrepet som ser på kultur som uforanderlige strukturer som tilhører et folk og bygger på fortiden samtidig som denne kulturen setter noen grenser for tilhørighet. Eriksen peker videre på det paradoksale i at folk anstrenger seg og kommer til kort, når det gjelder å definere det typiske ved sin kultur, fordi typiske trekk ved en kultur faktisk kan være endret før trykksverten på tesene er tørr.³⁰

3.1.2. Fenomenologiens kulturbegrep

Marita Svane beskriver hvordan fenomenologiens forståelse av kulturbegrepet gir mennesket en mer aktiv rolle. I et fenomenologisk perspektiv eksisterer kultur alltid i tilknytning til menneskets opplevelser og fortolkninger. Kultur er en prosess som kontinuerlig dannes, endres og utvikles gjennom at mennesket kontinuerlig produserer mening i den sosiale interaksjon. Samtidig er kulturen den legitime forståelsesbakgrunn og referanseramme for menneskelige fortolkninger, definisjoner og handlinger. På denne måten muliggjør kulturen kommunikasjon, interaksjon, sosiale relasjoner og menneskelig fellesskap. En fenomenologisk kulturforståelse betrakter atferd som et samspill mellom mennesket og samfunnet. Dermed vil en kulturkonflikt oppfattes som et uttrykk for rivaliserende kulturelle

²⁸ Svane, *Interkulturel dynamikk i kulturmødet*, 109- 112.

²⁹ Ruth Illman & Peter Nynäs, *Kultur, människa, möte: ett humanistiskt perspektiv* (Lund, Studentlitteratur 2005), 31.

³⁰ Thomas Hylland Eriksen, *Kulturterrorismen. Et oppgjør med tanken om kulturell renhet* (Oslo: Spactacus Forlag AS 1999), 18.

virkelighetsforståelser og interesser og intensjoner. En kulturkonflikt er ikke nødvendigvis negativ og destruktiv, men kan tvert imot være en pådriver for innovasjon, kreativitet og positive endringsprosesser. Fenomenologien har et prosessorientert perspektiv på kulturbegrepet. Mennesket aktiverer kontinuerlig sin kulturelle forståelsesbakgrunn for å fortolke og produsere meninger i ulike sosiale interaksjoner. I det interkulturelle møtet vil mennesket handle på bakgrunn av sin kulturelle referanseramme, samtidig som egne interesser, motiv, intensjoner og hensikter vil være styrende for valg av handlinger og atferd. På denne måten vil resultatet av det interkulturelle møtet være avhengig av hvordan deltakerne forholder seg (bevisst eller ubevisst) til sin egen kulturbakgrunn og til sin opplevelse og forståelse av seg selv og den Andre i kulturmøtet, og hvorvidt de er åpne i forhold til andre fortolkningsmuligheter. Kommunikasjon blir dermed et viktig redskap i det interkulturelle møtet sett fra et fenomenologisk perspektiv.³¹

Øyvind Dahl presenterer også et dynamisk og prosessorientert perspektiv på kultur ved å fastslå at kultur er et dynamisk felt som oppstår mellom mennesker som kommuniserer med hverandre. Dette dynamiske feltet vil stadig skifte karakter og framstå som midlertidige meningsfellesskap i bestemte situasjoner. Kultur vil dermed endres i forhold til konteksten og kan ikke oppfattes som en bås som man kan putte folk i og forstå dem ut fra.³²

Hylland Eriksen beskriver også kultur som dynamisk og prosessorientert prosess. Han definerer kultur:

*Det omskiftelige meningsfellesskapet som gang på gang etableres og forandres når mennesker gjør noe sammen.*³³

³¹ Svane, *Interkulturel dynamikk i kulturmøtet*, 109- 112.

³² Øyvind Dahl, *Møter mellom mennesker: Interkulturell kommunikasjon* (Oslo: Gyldendal Akademisk 2007), 61.

³³ Thomas Hylland Eriksen, *Små steder - store spørsmål: innføring i sosialantropologi* (Oslo: Universitetsforlaget 2004), 25.

3.1.3. Fenomenologisk individorientert perspektiv på kulturbegrepet

Marita Svane viser med sin hermeneutiske fenomenologiske modell hvordan enkeltindividet handler og tenker ut fra en sosial kontekstuell ramme. Hun understreker fenomenologiens vektlegging av det enkelte individs aktive rolle i den kulturelle dynamikk, i motsetning til tradisjonelle kulturforskning som ofte analyserer kultur som et legitimerende kollektivt og generelt system. Et fenomenologisk kulturbegrep setter individet i fokus, fordi en hver handling og erfaring er avhengig av gjennomføring fra et konkret menneske i en bestemt kontekst. Og ettersom det er umulig at to personer kan ha nøyaktig samme erfaring til samme tid, vil en fenomenologisk kulturforståelse ha et individorientert perspektiv. Modellen viser videre hvordan kultur, verden og individet bindes sammen og hvordan kulturell forståelse dannes i hermeneutiske sirkelbevegelser gjennom forforståelse (PU), forståelse (U) og etter forståelse (AU). Kultur dannes slik i en gjensidig bevegelse og interaksjon mellom individ og historie, kultur, sosialt og institusjonelt miljø.³⁴

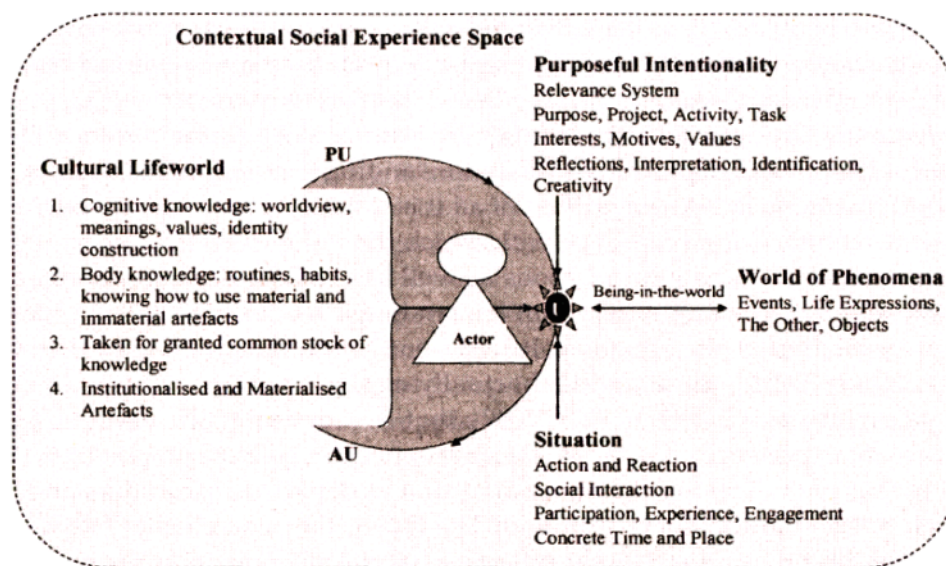

Fig. 1: *Culture at the Individual-in-Interaction Level*³⁵

³⁴ Svane, "The Intersection between Culture, Social Structures, and the Individual-in-interaction", 46.

³⁵ Svane, "The Intersection between Culture, Social Structures, and the Individual-in-interaction", 47.

3.2. Fenomenologi og hermeneutikk

Det sentrale i min problemstilling er hvordan tegnspråktolken forstår døvekulturen. Gadamer's hermeneutiske teori om forståelse blir dermed et naturlig utgangspunkt for mitt teoretiske perspektiv. Gadamer peker på at hans arbeid er en videreutvikling av Heideggers fenomenologiske hermeneutikk. Heidegger er kjent for å ha knyttet Husserls fenomenologi og Diltheys hermeneutikk sammen til en fenomenologisk hermeneutikk.³⁶

Moustaka viser til at Husserl var påvirket av Descartes i synet på at kunnskap ikke baseres på empiri, men på menneskets intuisjon og opplevelse av virkeligheten. Husserl videreførte Descartes lære om å legge vekt på menneskelig bevissthet og den umiddelbare innsikt som bevis for alle tings eksistens. Husserl fastslo at bevisførsel for vitenskapelig kunnskap beror på om man kan føre bevis for menneskets indre bevissthet. Moustaka peker på at ordet fenomen stammer fra det greske *phanenesthai*, som betyr å dukke opp, å vise seg eller å komme til syne. Og denne betydning har dannet grunnlag for fenomenologiens fokus på hvordan tingene i seg selv fremtrer for oss. Det som framstår for oss vil med andre ord være grunnlag for erfaring og generering av ny kunnskap. Menneskets bevissthet om fenomen blir på denne måten byggesteiner for humanvitenskapen og for all kunnskap med utgangspunkt i et fenomenologisk perspektiv.³⁷

Vetlesen og Stänicke framhever Dilthey, Heidegger og Gadamer som de mest betydelige filosofiske hermeneutikere. Men før hermeneutikken fikk et filosofisk preg var hermeneutikk en metode som ble brukt til bibeltolkning innenfor teologien og til tolkning av romerretten innenfor jus. Autoritative tekster skulle tolkes på en objektiv måte, slik at resultatet kunne godtas av alle. Hermeneutikk var i denne forstand en fortolknings- og utlegningsteknikk i forhold til autoritative tekster.³⁸

Gadamer peker på Heideggers kritikk av Husserls eidetiske fenomenologi som oppfatter mennesket som isolerte subjektive vesener som sanser og erfarer, og som slik danner et skille mellom mennesket som et vesen og de kjensgjerninger som mennesket observerer. Heidegger understreker at fenomenologi er den menneskelige

³⁶ Gadamer, *Sannhet og metode*, 23 - 25.

³⁷ Moustakas, *Phenomenological research methods*, 26.

³⁸ Arne Johan Vetlesen og Erik Stänicke, *Fra hermeneutikk til psykoanalyse: muligheter og grenser i filosofiens møte med psykoanalysen*, (Oslo: Ad Notam Gyldendal 1999), 25.

eksistensens faktisitet, og Heidegger skiller seg fra Husserl og gir fenomenologien en ny dimensjon ved å legge vekt på historiens betydning for menneskets væremåte. Heidegger mener at menneskets eksistens må tolkes ut fra tidens horisont. Tid er et viktig element for menneskets subjektive forståelse.³⁹

Heidegger videreutvikler også fenomenologien, i følge Gadamer, ved å peke på betydningen av forståelsen for den historiske overlevering. Heidegger peker på at mennesket er fortolker i forhold til en gjenstand, og evnen til å fortolke er forbundet med den historiske overlevering. Denne forståelsens sirkelstruktur ut fra den menneskelige eksistens med en kontinuerlig bevegelse mellom forforståelse og forståelse beskriver Heidegger som den hermeneutiske sirkel.⁴⁰

3.3. Den hermeneutiske sirkel

Etter inspirasjon fra Heidegger viderefører Gadamer antikkens retoriske regel om at man må forstå helheten ut fra delen og delen ut fra helheten. Han overfører den retoriske regel fra talekunsten til forståelseskunsten og peker på at i begge tilfeller så dreier det seg om sirkelbevegelser. Forståelsens bevegelse går alltid fra helheten til delen og tilbake til helheten, på denne måten blir den forståtte mening utvidet i konsentriske sirkler. Betingelsen for å oppnå riktig forståelse er at enhetene er samstemte med helheten, og at vi forsøker å hensette oss i det perspektiv som den andre har utviklet sin oppfatning innenfor.⁴¹

Gadamer utvikler den hermeneutiske sirkel ved å gi mennesket en mer aktiv og deltakende rolle i forståelsesprosessen. Han hevder at hermeneutikken må ta utgangspunkt i at den som ønsker å forstå alltid er påvirket av tradisjon og forforståelse. Historisk bevissthet og fordommer blir dermed sentrale begrep i Gadamers teori. Historisk bevissthet betyr klarhet i at forståelsens mål ikke er å komme til en ubetinget og selvfølgelig enighet. Vår forforståelse for saken er avgjørende for hvordan vi kan forstå saken.⁴²

³⁹ Gadamer, *Sannhet og metode*, 291 - 293.

⁴⁰ Gadamer, *Sannhet og metode*, 300 - 302.

⁴¹ Gadamer, *Sannhet og metode*, 329 - 330.

⁴² Gadamer, *Sannhet og metode*, 333.

Begrepet fordommer eller forforståelse er den viktigste av de hermeneutiske betingelsene. Fordommene er avgjørende for vår forståelse av et fenomen, vi vil alltid stå i en eller annen forbindelse med det vi skal danne oss en mening om. Det vil alltid være en spenning mellom det fremmede og vår kunnskap om det fremmede. Og dette er den hermeneutiske sirkels sanne vesen; vekslingen mellom å møte det fremmede med et åpent sinn for å kunne revidere våre fordommer og utvide vår kunnskap. Samtidig som vi har dannet oss nye fordommer som igjen er betingelser for ny forståelse. Gadamer understreker at målet med forståelse ikke er å forstå bedre, det er nok å si at man forstår annerledes enn før.⁴³

Den hermeneutiske sirkel slik Gadamer ser den vil alltid innebære en bevegelse og et samspill mellom budskapets bevegelse og fortolkerens bevegelse. Og fortolkerens bevegelse har igjen forbindelse med det felleskapet som forbinder oss med overleveringen. Fortolkeren har selv en aktiv og deltakende rolle i sirkelen og bidrar selv til å bestemme sin egen forståelse.⁴⁴

3.4. Interkulturelt fokus på Gadamers fenomenologiske hermeneutikk

Mange er ukjent med bruk av Gadamers teori i en interkulturell sammenheng. Jeg velger derfor å bruke Marita Svanes teori for å belyse hvordan fenomenologisk hermeneutikk kan være en god innfallsvinkel i forhold til å forstå det interkulturelle møtets dynamikk. Jeg tar utgangspunkt i Marita Svanes modell for kulturdynamikkens grunnleggende prosesser og fire av Gadamers hermeneutiske betingelser:

1. Forforståelse og fordommer
2. Historisk bevissthet
3. Horisont og horisontsammensmelting
4. Språket

⁴³ Gadamer, *Sannhet og metode*, 333 - 335.

⁴⁴ Gadamer, *Sannhet og metode*, 331.

Jeg vil først gi en kort beskrivelse av Marita Svanes modell og deretter se de fire hermeneutiske betingelsene i lys av modellen for å understreke at Gadammers teori har relevans i det interkulturelle møte.

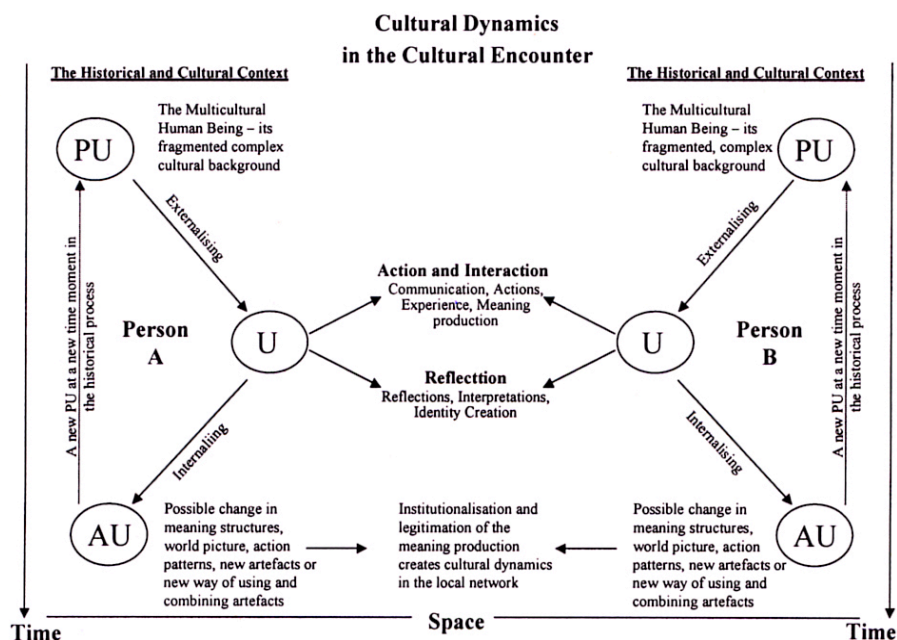

Fig. 2: *Cultural Dynamics in the Cultural Encounter*⁴⁵

Dynamikken i kulturmodellen illustrerer bevegelsen i Gadammers hermeneutiske sirkel, og viser hvordan mennesket har en aktiv rolle i dannelsen av kultur. Modellen viser tre tidsmessige faser i menneskets erkjennelsesprosess:

1. PU (forforståelse eller fordommer)
2. U (forståelsesfasen)
3. AU (etterforståelsen)

Modellen illustrerer menneskets aktive rolle i dannelsen av kultur og fasene preges av sirkellignende bevegelser. Svane peker på at kultur ikke er noe som menneskene automatisk overtar fra sine forgjengere, kultur er derimot noe som dannes og konstrueres ved at vi aktivt forstår og fortolker verden i interaksjon med andre mennesker. De tre fasene PU, U og AU er tidsmessige faser i menneskets erkjennelse og vil alltid fungere i sirkellignende bevegelser. I sosial interaksjon med andre vil

⁴⁵ Marita Svane, *Cultural Dynamics in a Multicultural Process Oriented Perspective* (Aalborg: Working Paper Series, No. 38, 2005), 30.

begge parter endres og dermed vil forståelsen alltid være i bevegelse for å oppnå ny forståelse.⁴⁶

PU fasen (forforståelse eller fordommer) karakteriseres ved at mennesket er et multikulturelt vesen, der kulturen forstås som en ramme for å fortolke og skape meningssammenhenger. Kulturen er altså innvevd i menneskets forforståelse. I løpet av forståelsesprosessen vil denne forforståelsen bli aktivisert, utfordret og endret. Svane hevder at denne kulturdynamiske forståelsesprosess er interkulturell, fordi mennesket alltid er i relasjon til sine omgivelser.⁴⁷

I PU fasen utfordres menneskets kulturelle forforståelse ved at mennesket aktivt søker forståelse i forhold til interaksjonen og situasjonen. Dermed iverksettes en dialog mellom PU fasen og U fasen. Dersom mennesket er villig til å være åpen og utfordre sine fordommer ved å se dem i et nytt lys, kan dette resultere i en ny forståelse, en ny erfaring og en ny referanseramme. Modellen viser hvordan denne forståelsesfasen er avhengig av en sosial og interkulturell kontekst der mennesket er i samhandling, refleksjon og interaksjon med den Andre. Likevel viser modellen at den meningsproduksjon, fortolkning og erkjennelsesprosess som dannes i etterforståelsens AU fase, er knyttet til det enkelte individ. Modellen viser videre at enkeltmenneskenes forståelsesendring kan resultere i kulturendring i det lokale nettverkets fortolkningshistorie, dvs. det kan bli en ny legitim endring i måten å fortolke på og leve på innenfor fellesskapet for de neste generasjoner.⁴⁸

3.4.1. Forforståelse og fordommer

Fordommer er ifølge Gadamer grunnlaget for vår selvidentitet og selvforståelse. Ubevisst og ureflektert er vi arvtakere av en tradisjon og forstår oss selv på en selvfølgelig måte der vi lever i vår familie, vårt samfunn og vår stat. På denne måten er våre fordommer en overlevering av en historisk virkelighet og vi er en del av historien. Gadamer peker på det legitime ved å se fordommer som en betingelse for

⁴⁶ Svane, *Cultural Dynamics in a Multicultural Process Oriented Perspective*, 22 - 23.

⁴⁷ Svane, *Cultural Dynamics in a Multicultural Process Oriented Perspective*, 22.

⁴⁸ Svane, *Cultural Dynamics in a Multicultural Process Oriented Perspective*, 23.

forståelse. Dersom vi har et bevisst og reflektert forhold til våre fordommer kan disse revideres, og vi vil oppnå en ny og revidert selvforståelse.⁴⁹

Heideggers begrep om forforståelse er inspirasjon til Gadamer's begrep om positive fordommer. Og Gadamer hevder at det var først i opplysningstiden begrepet fordommer fikk den negative klangen vi er fortrolig med i dag. Fordom har opprinnelig sine røtter i det latinske *praeiudicium*, som innebærer at ordet fordom kan ha både en positiv og en negativ klang. I rettsvesenet betyr en "fordom" å få en forutgående rettslig avgjørelse for den endelige dommen blir felt. Og konsekvensen av en slik dom før den endelige rettsavgjørelse kan være både positiv og negativ. I opplysningstiden ble begrepet innskrenket til å bety en "ubegrunnet dom".⁵⁰

Gadamer stiller seg kritisk til opplysningstidens negative syn på fordommer, han hevder at opplysningstidens selv framstiller en fordom med sitt generelle krav om å overvinne alle fordommer. Menneskelig fornuft eksisterer aldri isolert i det enkelte mennesket. Fornuften er alltid i relasjon til de gitte forhold den utfolder seg innen, og i relasjon til den historiske virkelighet.⁵¹

Svane peker på at fordommer er den historiske og kulturelle forforståelse som mennesker proklamerer om seg selv, om andre mennesker, om verden, om det å eksistere. Det er disse fordommene som er utgangspunktet for forståelsesprosessen hvor mennesker aktivt blir bevisst om egne fordommer er gyldige og legitime eller om de er ugyldige og ulegitime. Fordommer er dermed en nødvendig betingelse for all forståelse, fordommer bidrar til å utvikle forståelse og kunnskap. Svane viser videre hvordan den hermeneutiske sirkel gjør seg gjeldende i forståelsesprosessen ved at mennesket beveger seg fra en ubevisst forståelse til en mer bevisst, artikulert og reflektert forståelse om seg selv, den Andre, situasjonen og verden. Mennesket beveger seg da fra helheten til delen i sirkelen, mens prosessen der fortolkninger fra det interkulturelle møtet og omgang med verden internaliseres i det enkelte mennesket som selvfølgheter og ubevisst kunnskap om seg selv og den Andre blir bevegelser fra delen til helheten i sirkelen. Disse sirkulære bevegelser viser menneskets aktive

⁴⁹ Gadamer, *Sannhet og metode*, 314.

⁵⁰ Gadamer, *Sannhet og metode*, 307.

⁵¹ Gadamer, *Sannhet og metode*, 313.

rolle i å gjenfortolke historiske og kulturelle overleveringer og fortolkningsrammer. Det enkelte menneske deltar i den dynamiske kulturelle forandringsprosess.⁵²

Gadamer tar til orde for en konstruktiv bruk av våre foroppfatninger og fordommer. Han peker på viktigheten av å være åpen for hva andre vil si oss, og en slik åpenhet forutsetter at vi relaterer den andres oppfatning til helheten av våre egne oppfatninger, eller relaterer oss selv til den andres oppfatning. Vi må være klar over at vi alltid er forutinntatt i møtet med nye meninger, vi må være bevisst våre foroppfatninger og fordommer slik at teksten får mulighet til å kommunisere med vår forutinntatthet.⁵³

Ydmykhet i form av å kunne erkjenne og være åpne for at andre kan ha større innsikt enn oss selv, blir også understreket av Gadamer. Det er en fornuftig handling å innrømme sin egen begrensning og erkjenne at andre har større oversikt og bedre innsikt fordi de har større kunnskap.⁵⁴

Gadamer taler for at vi må gjennomføre en grunnleggende rehabilitering av begrepet fordom, og fjerne oss fra opplysningstidens idé om fornuftens absolutte selvkonstruksjon. Vi må anerkjenne at det finnes legitime fordommer, fordi vår historiske virkelighet betinger at vi har fordommer. Vi er en del av historien, og lenge før vi forstår oss selv i bevisst selvrefleksjon, forstår vi oss selv på en selvfølgelig måte i den kontekst vi befinner oss i. Det er dette som er grunnlag for våre fordommer.⁵⁵

3.4.2. Historisk bevissthet

Gadamer understreker at hermeneutikk ikke er noen metodelære for åndsvitenskapene, men et forsøk på å forstå hva åndsvitenskap er. Gadamer er kritisk til vitenskapelige metoder som ikke tar hensyn til hvor viktig historie og tradisjon er i enhver forståelse og fortolkning. Gadamer peker på at vi mennesker har lett for å fokusere på de historiske endringene, mens vi ofte er ubevisst i forhold til det som forblir som det alltid har vært. Dermed blir også vår forståelse av historiske endringer forvrengt, fordi vi glemmer at det som blir ved det gamle, er skjult for oss. Vi må

⁵² Svane, *Interkulturel dynamikk i kulturmødet*, 165.

⁵³ Gadamer, *Sannhet og metode*, 305 - 306.

⁵⁴ Gadamer, *Sannhet og metode*, 317.

⁵⁵ Gadamer, *Sannhet og metode*, 314.

være kritisk i forhold til innholdet i de begrep vi anvender, og være bevisst at vår egen forståelse har historiske røtter. Dermed må vi ta opp i oss begrepenes opprinnelige betydning. Videre understreker Gadamer hvor viktig det er at vi mennesker innser at vi lever i et hermeneutisk univers, der vi er åpne for å erfare hverandre som mennesker, der vi er åpne for den historiske overlevering og åpne for de naturlige realitetene som er en del av vår eksistens og vår verden.

Gadamer viser også tilbake til den tradisjonelle hermeneutikk som ble brukt som en metode for å fortolke teologiske og juridiske tekster. Denne tradisjonelle hermeneutikk hadde som formål å utforme en forståelsens kunsthåndverk. En slik formalisert fortolkning påberoper seg ifølge Gadamer en falsk sannhet på grunn av at den ikke tar hensyn til alle hendelser som påvirker vår forståelse.

Forståelsesprosessen er en kompleks handling, og Gadamer understreker særlig historiens betydning for forståelsen. Historisk bevissthet er et sentralt begrep i Gadamers lære og for å forstå må vi være historisk bevisst, reflektere og utvikle et nytt forhold til de begreper vi bruker, og være klar over at vår egen forståelse er en videreutvikling av en historie som vi er en del av.⁵⁶

Å tenke historisk betyr alltid en tankebevegelse mellom fortidens begreper og personens nåværende begreper. Gadamer hevder at det både er umulig og absurd å tro at mennesker kan sette tilside nåtidens begrep og forstå en tidsalder ut fra dens egne begrep. I all forståelse vil vår forforståelse være virksom. Gadamer viser til hvordan historikere vanligvis ubevisst velger begrep for å beskrive historien med ut fra sin saklige interesse, dette innebærer at det historisk fremmede blir tilpasset det velkjente, slik at saken fremstilles med historikerens og samtidens forutgående begrep uten at det stilles spørsmålsteget ved begrepsbruken. Gadamer understreker likevel at historikeren aldri kan fremstille historien med fortidens begrep. Å tenke historisk innebærer derimot alltid en formidling mellom fortidens begrep og ens egen tenkning. Og enhver formidling må språklig tilpasses den konkrete situasjon og kontekst, og slik vil det oppstå en forbindelse mellom den som taler og den som talen henvender seg til. Dette er igjen den hermeneutiske sirkel som går fra helheten, til delen og tilbake til helheten igjen.⁵⁷

⁵⁶ Gadamer, *Sannhet og metode*, 23 - 25.

⁵⁷ Gadamer, *Sannhet og metode*, 436 - 438.

Kultur og historie er ifølge Marita Svane betingelser for menneskets forståelsesprosess. Menneskets livspraksis, handlinger, tanker, forforståelse og bevissthet er påvirket av den foregående generasjon. Den historiske og kulturelle verden formidler livspraksis, handlings-og tankestrukturer og fortolkningsrammer som har effekter på ettertiden. En slik tradisjonsoverlevering gir grunnlag for å hevde at menneskets forståelse og fortolkning er historisk og kulturelt betinget.⁵⁸

3.4.3. Horisontforståelse og horisontsammensmelting

Virkningshistoriens prinsipp er et grunnleggende element i Gadamers hermeneutikk. Han peker på hvordan vi lett lar oss fange av at det vi opplever i nået er den fulle sannhet, og glemmer at historien virker og bestemmer på forhånd hva som framtrer for oss som problematisk og som gjenstand for videre utforskning. Og denne virkningshistorien er alltid til stede om vi er klar over det eller ikke. For å bli bevisst hvordan historien virker på oss er det avgjørende å kunne stille de riktige spørsmål, og dette er egentlig kjernen i den hermeneutiske situasjon. Og dette er en oppgave som aldri kan få en endelig løsning, for det å være historisk innebærer egentlig å aldri kunne ha en fullstendig viten om seg selv. Nåtiden vil alltid sette grenser for hva vi kan se, og i denne sammenhengen bruker Gadamer begrepet horisont. Han bruker horisont i forhold til vår tenkende bevissthet, og snakker om en snever horisont, en mulig utvidelse av horisonten og om å åpne opp nye horisonter.⁵⁹

Dersom man har en horisont er man ifølge Gadamer i stand til å gi en riktig vurdering av alle tings betydning innenfor denne horisonten uansett om det er nært eller fjernt, stort eller lite. Mens det menneske som ikke har noen horisont ser ikke langt nok og vil dermed lett overvurdere det nærliggende. Vår oppgave i den hermeneutiske situasjonen blir å stille de riktige spørsmålene i forhold til den overleveringen vi står overfor. Målet er å bli kjent med den andres horisont gjennom samtale, men ikke nødvendigvis å oppnå en gjensidig forståelse eller enighet. Forståelse vil si å avdekke den andres ståsted og horisont. På samme måte krever den hermeneutiske situasjon at vi tenker historisk når vi mottar en mening. Og denne historiske horisonten er noe vi selv beveger oss inn i, og som beveger seg sammen med oss. Det er egentlig bare

⁵⁸ Svane, *Interkulturel dynamikk i kulturmødet*, 163.

⁵⁹ Gadamer, *Sannhet og metode*, 340 - 341.

snakk om en stor horisont som omslutter alt hva den historiske bevisstheten rommer. Både nåtiden og fortiden er deler i denne historiske horisonten, og for å oppnå en historisk horisont må vi bruke vår nåværende horisont og se nåtiden innenfor en større helhet. Nåtidshorisonten er kontinuerlig i utvikling fordi vi hele tiden må sette våre fordommer på prøve. Denne utprøvingen er egentlig et møte med fortiden og forståelse av den tradisjon vi er en del av. Nåtidshorisonten dannes på grunnlag av fortiden, og forståelse er en prosess hvor horisonter smelter sammen.⁶⁰

Horisontdannelse og horisontsammensmelting er grunnlag for det Gadamer kaller virkningshistorisk bevissthet som er en form for selvrefleksjon. Vi skal være bevisst at vi kan reflektere over det som ikke er i vår bevissthet, vi skal ikke uten videre godta vår forforståelse eller våre fordommer. Forståelsen gir seg til kjenne som en form for virkning som kan komme overraskende på oss, før vi har fått tid å reflektere over den. Vår virkningshistoriske bevissthet kan hjelpe oss til å reflektere over forståelsen og forholde oss til den.⁶¹

For å oppnå virkningshistorisk bevissthet må vi kunne erkjenne og anerkjenne, og en slik åpenhet i forhold til det som overleveres er ifølge Gadamer den høyeste form for hermeneutisk erfaring. En slik prinsipiell åpenhet betyr en kontinuerlig tilbøyelighet til at andre har noe å si meg som jeg er uvitende om. Dersom to mennesker forstår hverandre, så betyr ikke det at den ene forstår den andre, det vil jo si at den ene overskuer den andre. Vi må erkjenne vår egen uvitenhet samtidig som vi anerkjenner andres meninger som kan stride mot det jeg selv mener.⁶²

I figur 2. (s.27) representerer etterforståelsen (AU) horisontsammensmeltingen. Etter at individene konkret har møtt hverandre i dialektisk handling og interaksjon i forståelsesfasen (U) der fordommer har blitt utfordret, testet og utprøvd har de dannet seg nye fortolkninger og meningsdannelser. Disse nye fortolkninger er så i neste omgang gjenstand for en ny forståelsesprosess. Slik vil den hermeneutiske sirkel være en uendelig dynamisk prosess, som følger historiens tidsforløp og aldri avsluttes.

⁶⁰ Gadamer, *Sannhet og metode*, 341 - 345.

⁶¹ Gadamer, *Sannhet og metode*, 381 - 382.

⁶² Gadamer, *Sannhet og metode*, 402.

Forståelsessirkelen er virksom både for, under og etter det konkrete interkulturelle møte.⁶³

Arne Jørgensen slår fast at horisontsammensmeltingen er et språklig fenomen, fordi å få en ny forståelse av noe betyr en omformulering til en ny språkdrakt. All erkjennelse og forståelse er språklig sier Jørgensen og henviser til Gadamer's uttalelse om at all *Væren er språk*.⁶⁴

3.5. Dialog er nøkkelen til forståelse

Illmann og Nynäs bruker også Gadamer's horisontmetafor. De peker på at i språklig samhandling er det viktig å være oppmerksom på at senderen av et budskap aldri vil være i stand til å ha full innsikt i hvordan mottakeren oppfatter budskapet. Hvordan mottakeren oppfatter budskapet ligger utenfor senderens horisont. Men vi kan selv reflektere over hvordan mottakeren vil oppfatte budskapet, og vi kan stille konkrete spørsmål til mottakeren om hvordan han eller hun har oppfattet budskapet. Et viktig prinsipp for god kommunikasjon er å erkjenne at det er en uforutsigbar situasjon som krever refleksjon, indre dialog og åpne spørsmål og svar mellom partene. Kommunikasjon betyr at vi utleverer oss selv til en sammenheng som ligger utenfor vår egen horisont.⁶⁵

Forståelse oppnås når horisonter smelter sammen ifølge Gadamer, og han understreker videre at det er språket som muliggjør denne horisontsammensmelting og forståelse. Det viktigste kravet til samtaledeltakere er ikke at de skal tilpasse seg til hverandre, men at man lar saken være i fokus slik at den skaper et fellesskap der man er åpen for at det kan skje endringer i samtalen's løp. En gjensidig forståelse betyr ikke å tvinge gjennom egne standpunkt, men heller være åpen for at ved samtalen's slutt er man ikke lenger det man var.⁶⁶

Illman og Nynäs slår fast at kommunikasjon er en dialogisk prosess der vi beveger oss over grensen til vår egen horisont. De er kritiske til enkelte kommunikasjonsmodeller som ser på kommunikasjon som en teknikk som kan vurderes og evalueres, fordi et

⁶³ Svane, *Interkulturel dynamikk i kulturmødet*, 195.

⁶⁴ Arne Jørgensen, *Hans Georg Gadamer* (København: Anis, 2009), 119.

⁶⁵ Illman & Nynäs, *Kultur, människa, möte: ett humanistiskt perspektiv*, 72 - 73.

⁶⁶ Gadamer, *Sannhet og metode*, 420.

sikt syn står i fare for å ignorere kommunikasjonens dialogiske karakter. I dialogen er vi i et felleskap med andre der vi blir bevisst virkeligheten på en annen måte enn før. Og i denne dialogiske prosess er ikke det primære å nå bestemte mål eller å bli forstått på en bestemt måte. En god dialog betyr å være åpen for å berikes av andres kunnskap og erfaring for å kunne se verden på en annen måte enn før.⁶⁷

Gadamer viser til at språket historisk sett alltid har hatt en sentral rolle i hermeneutikken. Han understreker at det er ganske naturlig at grammatikk, tekst og retorikk tradisjonelt har vært hermeneutikkens tema, for språket er det medium hvor samtalepartnerne oppnår gjensidig forståelse. Men å forstå betyr ikke at vi skal hensette oss i den andres situasjon og gjenoppleve samtalepartnerens opplevelser. Vi skal derimot komme til enighet om en sak ved å bruke språket. Og det er først når vi har en opplevelse av at den gjensidige forståelsen er forstyrret, at vi blir bevisst hvilke betingelser som er nødvendig for å oppnå forståelse.⁶⁸

Dialogen er ifølge Gadamer en betingelse for forståelse mellom mennesker. Og evnen til å stille åpne spørsmål er det viktigste, fordi spørsmålet avdekker nye muligheter og kan plassere saken i uendelige perspektiv. Det gagnar ikke forståelsen å føre en samtale der man argumenterer den andre sønder og sammen. Men dersom vi vektlegger åpenhet og anerkjennelse for den andres oppfatning og samtidig reflekterer for å kunne spørre videre, har vi oppdaget forståelsens kunst. Samtalen er strukturert som spørsmål og svar, men den største kunst er å kunne spørre videre, og det betyr at spørsmålets kunst er tenkningens kunst.⁶⁹

Ilman og Nynäs understreker også individets aktive rolle i dialogen. Mennesket er ikke passive mottakere eller sendere av budskap, men deltar aktivt og tolkende i et kommunikasjonssamarbeid som påvirker og utvikler den dialogiske prosess.⁷⁰

Gadamer peker på at å forstå hverandre er ikke det samme som å være enig. Og det er først når det oppstår misforståelser eller en meningsytring fremstår som uforståelig og fremmed at en virkelig kan bli klar over den andres mening. Når vi ved hjelp av samtalekunst, argumentasjon, innvendinger, spørsmål og svar blir oppmerksom på

⁶⁷ Ilman & Nynäs, *Kultur, människa, möte: ett humanistiskt perspektiv*, 75.

⁶⁸ Gadamer, *Sannhet og metode*, 423.

⁶⁹ Gadamer, *Sannhet og metode*, 408.

⁷⁰ Ilman & Nynäs, *Kultur, människa, möte: ett humanistiskt perspektiv*, 84 - 85.

den andres særegenhet og individualitet vil vi oppdage forståelsens egentlige problem og vi kan stille oss spørsmålet om hvorfor den andre mener det han mener, og i siste instans innse at det ikke er en felles mening som er målet.⁷¹

Illman og Nynäs utdyper Gadammers uttalelse om at målet med dialogen er ikke å bli enig i den forstand at vi skal sette oss inn i den andres situasjon og gjenoppleve hans eller hennes erfaring. De peker på at målet er å opprette en relasjon til et annet menneske. De understreker også et dynamiske syn på kommunikasjon ved å understreke at gjensidig deltakelse er det primære i dialogen. Deltakerne møtes på dialogens felles scene med hver sin horisont, de har scenen felles men perspektivene er ulike. Usikkerhet er en naturlig del av et slikt uforutsigbart møte, men like viktig er tilliten. Illman og Nynäs understreker at tilliten er plattformen som kan bidra til utvikling av en felles forståelse.⁷²

⁷¹ Gadamer, *Sannhet og metode*, 213.

⁷² Illman & Nynäs, *Kultur, människa, möte: ett humanistiskt perspektiv*, 73.

4. Døves kultur og historie

Historisk bevissthet er et sentralt tema i hermeneutikken. Etter at jeg har drøftet begrepene døv, hørende, døvekultur og tegnspråk vil jeg gi derfor presentere noen glimt av holdninger til døve oppigjennom tidene, døveundervisningens historie, fellesskapet i døveforeningene og hvordan døve har vært pådrivere i utviklingen av tolkeutdanningen og tolketjenesten. Vi lager oss alle forståelse ut fra den kunnskapen vi har. For å reflektere over våre fordommer og vår forforståelse, er det god hjelp til utvidelse av vår horisont å tilegne oss mer kunnskap om den historie og helheten som både døve og tolken er en del av.

4.1. Begrepsdrøfting

4.1.1. Hvem er døve?

Ofte roper min mann, som også er døv, på meg når jeg har høreapparat på, for da kan jeg høre stemmer. Men hvis han har ropt flere ganger og jeg ikke reagerer, så sier han irritert når han får kontakt med meg: "Er du døv eller?" Ha, ha, ha, ha..... og jeg er jo døv, jeg kan høre lyd når noen roper navnet mitt, men jeg er jo døv. Og også hvis noen kommer bort til oss og spør om veien eller noe, så sier jeg at jeg kan ikke høre. Men da sier min mann: "Men du har jo høreapparat" Han tror at jeg hører omtrent som hørende, men det er jo ikke sånn. Jeg kan jo høre lyder, ja, men jeg kan ikke høre hva de sier og hva lydene er. Han kan for eksempel spør meg: "Hva slags musikk liker du best?" og jeg har jo ikke peiling. Ha, ha, ha, ha.....⁷³

⁷³ Informant 4, Stavanger 9. juni 2010.

Utsagnet fra min informant illustrerer godt at det er ingen enkel sak å definere døve. Døve blir kategorisert og definert etter grad av hørselstap og evne til å oppfatte talespråk eller som medlemmer av en sosial eller kulturell gruppe.

Jeg vil begrense min begrepsdrøfting til to hovedperspektiv som ofte brukes i nyere litteratur om døve. Døve kan betraktes fra et kompensatorisk, medisinsk eller audiologisk perspektiv, og fra dette perspektiv oppfattes døve som funksjonshemmede fordi de mangler hørsel i ulik grad. Men døve kan også defineres som en språklig og kulturell minoritet.

4.1.2. Funksjonshemmet eller språklig og kulturell minoritet

Døve har i dag rettigheter til å bruke tolk på alle områder, og rett til tolk i forhold til dagliglivets gjøremål hjemlet i Lov om folketrygd, forskrift om stønad til tolkehjelp, § 10-7 f og g.⁷⁴ Ettersom retten er hjemlet i Lov om folketrygd, er dette en rettighet døve har som funksjonshemmede.

Andrews et al. presenterer også disse to perspektivene på døve. Fra et medisinsk ståsted kan døvhets ses på som en funksjonshemning i form av alvorlig grad av hørselsnedsettelse, mens fra et interkulturelt perspektiv kan døve ses på som en sosiolingvistisk eller kulturell gruppe. Fra et medisinsk perspektiv vil man fokusere på tiltak i form av audiologisk diagnose som kan være bestemmende for kompensatoriske tiltak i form av hørselstekniske hjelpemidler, artikulasjonstrening og undervisning. Men mange døve har ikke primært en identitet som funksjonshemmet, derimot foretrekker de å definere seg selv som en språklig og kulturell minoritet. Døves felles erfaringer om det å være døv i et hørende samfunn konstituerer en døvekultur der tegnspråk er det naturlige språk på lik linje med alle talte språk. Andrew et al. peker på at døves felles mobilisering for en likeverdig og rettferdig behandling i storsamfunnet og sosialisering med andre døve er viktige verdier i døvekulturen.⁷⁵

⁷⁴ Lov om folketrygd § 10 - 7, Tolkehjelp for hørselshemmede
<http://www.nav.no/rettskildene/Rundskriv/147959.cms>

⁷⁵ Jean Andrews, Irene Leigh, Mary Thelma Weiner, *Deaf people; evolving perspectives from psychology, education, and sociology* (Boston: Pearson, 2004), 20 - 25.

Også Norges Døveforbund proklamerer et slikt tosidig syn på døve, og begge perspektivene er aktuelle som utgangspunkt for deres kampsaker. Det norske samfunn er basert på lyd og talespråk, og dette gjør døve funksjonshemmede. Norges Døveforbund kjemper døves sak for å gjøre informasjon mer visuelt tilgjengelig via tegnspråk eller tekst. Samtidig understreker forbundet at døve er ikke funksjonshemmede når flere snakker tegnspråk sammen. Da er de en språklig og kultur gruppe som fokuserer på fellesskapet mellom døve.⁷⁶

Hilde Haualand viser til hvordan engelskspråklige land understreker forskjellen mellom det medisinske og det kulturelle aspektet ved døvhet. Dersom "deaf" skrives med liten "d" er det snakk om en person som ikke hører, mens når "Deaf" skrives med stor "D" refereres det til sosial eller kulturell tilhørighet til døvesamfunnet. I Norge eller Norden er det sjelden å se denne skrivemåten, men vi finner likevel den samme differensiering i forhold til medisinsk og kulturell døvhet.⁷⁷

I norske offentlige dokumenter gjenspeiles også dette dobbeltperspektivet på døve. Stortingsmelding 23, "Språk bygger broer" ble godkjent i statsråd 23.mai 2008. Meldingen slår fast at tegnspråket er et naturlig, menneskelig språk på linje med alle andre språk. Det henvises til opplæringsloven § 2 - 6 og § 3 -9 som sikrer elever i grunnopplæringen, som har tegnspråk som førstespråk, rett til opplæring i og på tegnspråk. Som del av Kunnskapsløftet er det forskriftsfestet egne læreplaner for døve og sterkt tunghørte i norsk , norsk tegnspråk, engelsk og drama og rytmikk. Men på den annen side hevder Kunnskapsdepartementet at over 90 prosent av døve barn i dag får cochlea-implantat, og ettersom det vil gi døve bedre hørsel vil behovet for tegnspråkopplæring reduseres.⁷⁸

⁷⁶ http://www.deafnet.no/nor/forsiden/erf_database/doeve_og_doevhet_generelt

⁷⁷ Hilde Haualand, "Døvesamfunnet - hvem, hva og hvor er det?" i *Tegnspråkets fremtid - vårt felles ansvar* (red. Helge Herland; Norges døveforbund 90 år, 1918 - 2008, Oslo: Norges Døveforbund, 2008), 9.

⁷⁸ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/2007-2008/stmeld-nr-23-2007-2008-/5/3.html?id=512484>

Departementene slår først fast at tegnspråket er et naturlig, menneskelig språk for så å tilkjenne en holdning som betrakter tegnspråket som et kompensatorisk hjelpemiddel i forhold til funksjonshemningen mangel på hørsel. Tegnspråket reduseres til et middel for å tilfredsstille et kommunikasjonsbehov, det blir ikke betraktet som et verdifullt språk i seg selv.

Stortinget behandlet og godkjente Stortingsmelding 35(2007 - 2008); "Mål og Mening" i april 2009. Språkmeldingen peker på at det i den senere tid har vokst fram større forståelse for at tegnspråk er et fullverdig språk på linje med andre språk. Tegnspråk er ikke en kommunikasjonsmetode for hørselshemmede, men et fullverdig språk som blir brukt i et mangespråklig samfunn. Det slås også fast at norsk tegnspråk skal innlemmes i en felles norsk språklov og dermed få en høyere offisiell status. Stortingsmeldingen peker på hvordan tegnspråket formidler den samme kultur som majoritetssamfunnets talespråk samtidig som tegnspråket også formidler spesielle kulturuttrykk som er karakteristiske for døvesamfunnet. I departementets innstilling til Stortingsmelding 35 vises det til at tegnspråket har oppstått som et språk for en gruppe mennesker med nedsatt hørselsfunksjon og majoritetssamfunnet har ofte sett ned på denne gruppen og betraktet tegnspråket som et erstatningsspråk for norsk talespråk.⁷⁹

Til tross for at myndighetene har et anerkjennende syn på døve som språklig og kulturell minoritet i Stortingsmelding 35 (2007-2008), så etterlyses oppfølging av meldingen. Et år etter at språkmeldingen ble lagt fram presenterer Aftenposten et innlegg av Hanne Kvitvær, som er leder i Norges Døveforbund og lederen i Foreningen for Norsk Tegnspråk; Sonja Erlenkamp. De reagerer på myndighetenes oppfølging av språkmeldingen, i stedet for å verne om tegnspråket, som ca. 10 000 døve og hørende har som sitt førstespråk, så forsvinner allerede eksisterende tilbud og nye får ikke økonomisk støtte. Det norske tegnspråkbokprosjektet er satt på vent, tegnspråktolkstudiet ved Universitetet i Oslo nedlegges og lenge etterlyste forskningsprosjekt om norsk tegnspråk prioriteres ikke.⁸⁰

⁷⁹ Stortingsmelding 35 (2007-2008) , *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk* (Det kongelige kultur- og kyrkjedepartement), 233 - 236.

⁸⁰ <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3626595.ece>

Hilde Haualand sier det er umulig å diskutere døve enten som en språklig minoritet eller en gruppe funksjonshemmede. Det vil alltid være avhengig av kontekst og situasjon.

Det å være döv forstås som et resultat av levde, erfarte relasjoner i stadig endring snarere enn som en statisk sum av internaliserte egenskaper.⁸¹

4.1.3. Hvem er hørende?

Høsten 1987 var jeg internatelev sammen med mine to tunghørte sønner på Ål folkehøyskole for døve. For meg var det en nyttig og tøff erfaring å oppleve at jeg var utenfor når de døve kommuniserte naturlig på tegnspråk. Denne høsten fikk jeg innsikt i hvor rikt og komplekst tegnspråket er, og hvor vanskelig det var for meg å kommunisere flytende på dette nye språket. Jeg var heldig som fikk bo et halvt år i nærkontakt med døvekulturen, og være elev på "Kommunikasjonslinje for hørende". Hørsel hadde fram til høsten 1987 vært en selvfølgelig del av min identitet fra fødselen av, og jeg hadde aldri sett nødvendigheten av å karakterisere meg selv som hørende. Men denne høsten fikk jeg en ny identitet som hørende.

Hilde Haualand viser hvordan begrepet hørende brukes for å avgrense og beskrive tilhørighet til døvekulturen. Blant døve omtales ofte de som ikke er en del av døvesamfunnet som hørende, og de fleste hørende er uvitende om at de blir omtalt med dette begrepet før de møter døve som gir dem denne betegnelsen. Haualand peker på at de hørende som lærer seg tegnspråk og har en del kontakt med døve er mindre hørende enn hørende som ikke behersker tegnspråk og mangler kunnskap om døve. Begrepet hørende brukes for å beskrive "de andre" i relasjon til "oss døve".⁸²

4.1.4. Døvekulturbegrepet

Sissel Grønlie hevder at begrepet døvekultur var en følge av 1970 årenes holdningsendring i synet på minoriteter og funksjonshemming. Offentlige myndigheter i Norge viste signal på et paradigmeskifte i synet på normalitet, avvik og mangfold.

⁸¹ Hilde Haualand, *I endringens tegn* (Oslo: Unipub forlag, 2002), 14.

⁸² Hilde Haualand, "Et samfunn uten sted" i *Tegn som språk* (red. Sissel Redse Jørgensen og Rani LillAnjum (Gyldendal akademiske, 2006), 20.

Spesialskolene falt bort, HVPU reformen ble gjennomført og en humanistisk tenkning preget det offentlige synet på menneskets utvikling. Grønlie peker på at tilnærmingen til ulikhet i denne perioden var preget av en antropologisk heller enn en diagnostisk tilnærming til ulikhet. I bølgen av dette ble det også klart for stadig flere at døve hadde krav på respekt og forståelse for sin egenart og annerledeshet, og tegnspråket kunne betraktes som et alternativ og et positivt tilbud istedenfor en nødløsning som var underordnet talespråket.⁸³

Stein Erik Ohna diskuterer introduksjonen av begrepet døvekultur, og nevner at Lieth brukte begrepet for å beskrive enkelte sider ved det danske døvesamfunnet i 1971. Ellers referer Ohna til sosiologen Higgins og lingvisten Padden som på 1980 tallet satte opp bestemte kriterier for å bli medlem av døvekulturen. Higgins bruker ikke begrepet døvekultur, men døvesamfunnet (deaf community). Han lister opp 3 kriterier for å bli medlem av døvesamfunnet, 1. Identifisering med andre døve. 2. Deler en felles erfaring med andre medlemmer som hørselshemmet. 3. Deltar i døvesamfunnets aktiviteter. Ohna referer videre til Padden som i motsetning til Higgins eksplisitt bruker begrepet Deaf culture. Padden definerer døvekultur som et sett av karakteristiske atferdstrekk for en gruppe som har sitt eget språk, verdier, tradisjoner og atferdsregler.⁸⁴

Hilde Haualand diskuterer begrepene døvesamfunn, døvemiljø og døvekultur. Hun peker på at både døvesamfunn og døvemiljø er begreper som beskriver det samme fenomen i Norge. Hun understreker at det viktigste kjennetegnet for tilhørighet til døvesamfunnet er at man har norsk tegnspråk som sitt førstespråk eller bruker tegnspråk jevnlig for å kommunisere med andre, ellers deler medlemmer av døvesamfunnet stort sett de samme kulturtradisjoner som hørende, og ferdes til daglig på arenaer der hørende utgjør flertallet. Haualand beskriver videre hvordan døves individuelle erfaringer i møtet med hørende, og felles erfaring om å gå glipp av mye av majoritetssamfunnets informasjonsstrøm, blir en kilde til felles erfaringer innad i døvemiljøet. Det oppstår slik en kultur mellom medlemmene der identifisering med de andre medlemmenes språk og erfaringer er avgjørende for ens egen deltakelse i

⁸³Sissel Marit Grønlie, *Uten hørsel? : en bok om hørselshemming* (Bergen: Fagbokforlaget, 2005), 43.

⁸⁴Stein Erik Ohna, *Å skape et selv: døves fortellinger om interaksjoner med hørende* (Oslo: Unipub forlag, 2001), 54 - 55.

gruppa. Haualand peker videre på at denne døvekulturen går på tvers av geografiske og nasjonale skiller og framstår som et transnasjonalt døvesamfunn der døve kjenner igjen hverandres erfaring på tvers av ulik bakgrunn og språk. Men denne kulturen lar seg ikke forklare gjennom noen god og konsis definisjon, fordi det blant døve vil være ulike oppfatning av hva døvekultur er. Og fellesskapet med delte erfaringer er ikke lenger så sentralt som det engang var, fordi døve i dag har flere muligheter for deltakelse i samfunnet gjennom både informasjons- og kommunikasjonsteknologi. Forskjellene blant døve er større i dag og det har ført til at organisering av nettverk i døvemiljøet er endret og døvekulturen må ses på som en prosess som er i stadig endring.⁸⁵

Jan Kåre Breivik beskriver også hvordan døve inngår i et mangfold av kontekster, steder og begivenheter som er i kontinuerlig endring og som både er lokale, translokale, nasjonale og transnasjonale. Han stiller spørsmål ved tradisjonelt etnografisk arbeid der kultur oppfattes som en gruppe mennesker som bor på et bestemt sted og er relativt enhetlige og formet av kulturen. Breivik ser utfordringen i å studere fenomenenes bredde av manifestasjoner og mangfoldighet når det gjelder relevante kontekster. Konsekvensen av dette mangfold resulterer i at forskeren må konstruere et felt som alltid vil være preget av en bestemt posisjon og dermed aldri kan bli utfyllende.⁸⁶

Jan Kåre Breivik viser også til hvordan døve fra ulike steder i landet og i verden har felles kulturtrekk selv om de lever forskjellige liv rundt på kloden. Han beskriver døves tilhørighet til en translokal og en transnasjonal døvebevegelse. Lojaliteten og identitetsopplevelsen til dette døvefellesskapet er ofte sterkere enn den lokale og nasjonale tilhørigheten. Døves felleserfaring med å danne sitt eget samfunn som tegnspråkbrukere samtidig som de ofte opplever å bli undertrykt av det hørende majoritetssamfunnet, skaper et sterkt samhold. Breivik peker også på at det er utilstrekkelig å forstå døve som funksjonshemmede. Døve må ofte forholde seg til denne karakteristikken, men de fleste døve oppfatter seg selv som fullstendige og funksjonsfriske mennesker som er medlemmer i en språklig og kulturell minoritet.⁸⁷

⁸⁵ Haualand, "Et samfunn uten sted", 18, 30.

⁸⁶ Jan Kåre Breivik, *Døve identitet i endring. Lokale liv - globale bevegelser*, (Oslo: Universitetsforlaget, 2007), 232 - 236.

⁸⁷ Breivik, *Døve identitet i endring. Lokale liv - globale bevegelser*, 31 - 32.

4.2. Fordommer om døde

Aristoteles, oldtidens største filosof, mente at døde var uintelligente og ute av stand til å fungere som rettslig ansvarlige samfunnsborgere. Hans påstand var at hørsel var en forutsetning for intelligensutvikling. Hans tanker fikk avgjørende innflytelse på oppfatningen av døde helt fram til Opplysningstiden.⁸⁸

Gadamer henviser også til Aristoteles og sier at hørselen er suveren i forhold til de andre sansene når det gjelder tilgang til språket. Han peker på at de andre sansene kun har sin funksjon på sine spesifikke områder, mens hørselen har en umiddelbar andel i språket. Han sier videre at hørselen er grunnlaget for det hermeneutiske fenomen, fordi hørselen kan høre på logos og slik åpne opp en vei til helheten. Gadamer understreker at i lys av den hermeneutiske spørsmålsstilling får hørselen en forrang foran synet. Hørselen muliggjør i følge Gadamer den historiske overlevering av sagn, myter og sannheter som har foregått fra tidenes morgen og fram til i dag.⁸⁹

Hadde Gadamer levd i dag kunne jeg ha tenkt meg en dialog med han i forhold til hans syn på hørselen som den eneste kanal for språklig kommunikasjon. Jeg ville ha presentert min horisontforståelse om at synet er den viktigste kanal for språklig forståelse fra et døvekulturelt og døvehistorisk perspektiv. Og det er synet som er grunnlaget for det hermeneutiske fenomen for døde og som kan åpne opp for en vei til helheten. Jeg tror at Gadamer hadde vært åpen for å reflektere over sin fordom når det gjelder hørselens forrang i forhold til synet. Jeg tror vi kunne opplevd en virkningshistorisk bevissthet der jeg hadde fått økt forståelse for Gadamers horisontforståelse og han ville ha fått en videre horisont i forhold til synet på at for døde mennesker så er synet grunnlaget for det hermeneutiske fenomen, det er synet som muliggjør den historiske overlevering.

⁸⁸ Harald Martinsen, Halvor Nordeng, Stephen von Tetzchner, Stephen, *Tegnspråk. sosial betydning, utvikling og pedagogisk bruk* (Oslo-Bergen-Stavanger-Tromsø: Universitetsforlaget, 1985), 39.

⁸⁹ Gadamer, *Sannhet og metode*, 505 - 506.

4.2.1. Døve er ikke døvstumme

Fra tid til annen ser vi ordet døvstum brukt i aviser og medier, og jeg har selv opplevd hvor sterke følelser dette ordet kan vekke hos døve mennesker. Odd Inge Schröder viser til hvordan ordet har blitt brukt i tidligere tider. Ordet døvstum ble brukt fordi døve ikke hadde fått undervisning og dermed ble ansett for å være dumme. Han sier videre at døvstumheten kunne føre til en viss likhet med en tulling, som ikke kunne tales til rette. Det var vanlig å kalle døve for døvstumme eller dumme, og på folkemunne ble døveskolen hetende dummeskolen langt inn i vår tid.⁹⁰

Også de første døveforeningene kalte seg for døvstummeforeningen. Schröder viser til årsberetninger fra De norske døvstummes forening i Christiania hvor stoltheten over å ha en egen forening tydelig trer fram mellom linjene, og den gang fantes det så mange virkelig døvstumme at det var naturlig å bli kalt stumme. Men noen år senere begynte døve å reagere mot ordet døvstumme, som hadde konnotasjoner til dumhet, og i 1885 vedtok man å sløyfe ordet "døvstum", og kalle foreningen for De døves forening, Kristiania.⁹¹

Og nå sommeren 2010 opplever vi en lignende debatt. Programleder Tore Sagen i Radioresepsjonen forsvarer sin bruk av ordet døv med å si at ordet har en fin retrosvung og er beskrivende for noe som er tomt og mangler utstråling. Fredag 16.juni 2010 fikk NRK- programmet Radioresepsjonen refs fra Kringkastingsrådet for å brukt ordet "døv" som et negativt slangord. Sissel Gjøyen fra Norges Døveforbund begrunner døves reaksjonen på denne negative bruken av ordet med at det å være døv er en del av døves identitet. Og Marie Andersen i Norges Døveforbund Ungdom sier at også unge døve opplevere slangordene "døv" og "døvt" som diskriminerende.⁹²

⁹⁰ Odd Inge Schröder, *Døveforeningen 1878 -1978: fra De norske døvstummes forening i Christiania til Oslo døveforening - et 100 års jubileum* (Oslo: Aschehoug, 1978), 5.

⁹¹ Schröder, *Døveforeningen 1878 -1978: fra De norske døvstummes forening i Christiania til Oslo døveforening*, 11 - 15.

⁹² http://www.nrk.no/kultur_og_underholdning/1.7167612

4.3. Et historisk blikk på undervisningen av døve barn

For å få økt forståelse av den helheten og historien som norske døve i dag er en del av, vil jeg kort beskrive noen trekk i døves historie som har hatt betydning for døvekulturen. Og jeg retter fokus mot undervisning av døve barn og synet på tegnspråket, da det er en sak som alltid har vært grunnleggende for døvekulturen.

Odd Inge Schröder understreker døveundervisningens betydning for døves liv. Han sier at det er døveskolen som har gitt døve muligheter for å delta i samfunnet. Han sier at undervisning har gjort døve i stand til å bli bevisst på seg selv og sin egen situasjon.⁹³

Tyske Gadamer er også en del av historien og han bekrefter et typisk bilde på hvordan mennesker som ikke har kunnskap om døve har liten forståelse for at synet kan være grunnleggende for språk og kommunikasjon.

Tyskland har også en tradisjon for å være et land der talemotoden har stått sterkt. Per Erikson viser til læreren Samuel Heinicke, som grunnla Tysklands første institusjon for døve. Heinicke hevdet at døve måtte beherske artikulert tale for å få en plass i det hørende samfunn, og han mente at dersom elevene brukte tegn så ville det hindre taleutviklingen. Heinickes undervisning ble kjent som "den tyske skolen" eller den tyske metoden, altså talemotoden.⁹⁴

I Frankrike utviklet presten Abbé de l'Épée en undervisningsmetode som bygde på skrift, tegn og håndalfabet. Han begynte med å undervise to døve tenåringsjenter, etter hvert grunnla han det første store institutt for fattige døve barn i Frankrike. L'Épée betraktet tegnspråket som døves førstespråk og talespråket ble sett på som et fremmedspråk for døve barn. Tegnspråk var et viktig element i døveundervisning sammen med skrift og håndalfabet. L'Épées metode ble kalt for den franske metoden, og denne metoden ble innført i døveundervisningen i flere land i Europa.⁹⁵

Legen Peter Atke Castberg grunnla Det kongelige Døvstumme-Institut i København i 1807. Han hadde besøkt døveskolene i Europa med tanke på å finne den beste metode

⁹³ Schröder, *Døveforeningen 1878 -1978: fra De norske døvstummes forening i Christiania til Oslo døveforening*, 6.

⁹⁴ Per Erikson, *Dövas Historia, daubhaR-daufR-döver-döv, En faktasamling del 1* (Ørebro: SIH Läromedel, 1994), 55.

⁹⁵ Erikson, *Dövas Historia, daubhaR-daufR-döver-döv*, 53.

for undervisning av døve barn. Han ble ikke imponert av Heinickes tyske talem metode, men valgte istedenfor å satse på L'Epées visuelle metode. I dialog og rådføring med sine elever ville Castberg bygge opp et dansk tegnspråk. Castberg utviklet etter hvert selv en god tegnspråkkompetanse.⁹⁶

Den døve Andreas Christian Møller fra Trondheim opprettet den første døveskolen i Norge etter at han selv hadde vært elev på Castbergs døveskole i København. Ved bruk av tegnspråk startet han opp med å undervise 4 elever i skriving, lesing og regning i 1815. Og slik oppstod det første lille tegnspråkmiljø man kjenner til i Norge.⁹⁷

Sissel Grønlie henviser til Bo Anderson som peker på at talem metoden fikk gjennomslag i Europa i 1840 årene, og denne påvirkning nådde også Norge. I 1845 innvilget Stortinget inntil 500 spesidaler i stipend til den som ville forsøke å opprette en døveskole på talem metodens grunn i hovedstaden. Og da Kristiania Døvstummeanstalt ble åpnet i 1848, var talem metoden for alvor innført i Norge.

I 1880 var døvelærere fra hele verden samlet til kongress i Milano. Her ble tegnspråket som undervisningsspråk fullstendig avvist, og det ble fattet vedtak om at talem metoden var best egnet for undervisning av døve barn. Dette vedtaket var også grunnlag for at Stortinget innførte talem metoden ved alle døveskolene i Norge og denne avvissningen av tegnspråket gjorde seg gjeldene i den norske skolen helt fram til 1970 tallet. Den 9. nordiske døvekongress vedtok i 1970 en resolusjon om tegnspråk på alle nivåer i døveskolene, og først etter denne resolusjonen ble det igjen offisielt tillatt å bruke tegn i undervisningen av døve barn i Norge.⁹⁸

Grønlie viser videre til endringen i synet på minoriteter og funksjonshemmede i 1970 årene. Minoritetsgrupper var blitt mer klar over sin egen verdi og krevde respekt for sin egenart. Dette viste seg i døvekulturen med slagord som "Døv bevissthet", og

⁹⁶ Bo Andersson, Åsa Hammar, *När hände vad i dövas historia: ett kulturhistorisk kalendarium* (Örebro: SIH Läromedel, 1996), 41.

⁹⁷ Odd Inge Schröder; "Hva hendte når? - viktige årstall i norsk døvehistorie" i *Tegnspråkets fremtid - vårt felles ansvar* (red. Helge Herland; Norges døveforbund 90 år, 1918 - 2008, Oslo: Norges Døveforbund, 2008), 96.

⁹⁸ Grønlie, *Uten hørsel*, 35 - 36.

tegnspråkets økende anerkjennelse resulterte at døve følte seg mer likeverdige med hørende både i egne og i andres øyne.⁹⁹

Det skal likevel understrekes at det var mer en metode enn et språk som ble brukt i undervisningen på 1970-tallet. Svein Arne Peterson viser til at resolusjonen som ble vedtatt på den Nordiske døvekongressen i 1970 krevde at tegnspråket skulle brukes som hjelpemiddel til taleundervisning, og hele den nordiske døveorganisasjon var enig om at dette system var det rette. Tegnene skulle følge talespråket. Det resulterte i at hundrevis av nye tegn ble skapt som ikke hadde sin opprinnelse i døvekulturen.¹⁰⁰

Stortingsmelding nr. 61 1984/85 viser også til at tegnspråket som ble brukt i undervisningen på 1970 - 80 tallet var en konstruert metode som bygde på talespråkets premisser. Denne Stortingsmeldingen var på mange måter revolusjonerende i døveundervisningens historie fordi det er første gang at Stortinget blir forelagt fakta om tegnspråk som et eget språk:

Elevar med teiknspråk som primærspråk må ein sjå på som ei særskilt gruppe i mange høve. For mange av desse elevane vil det vere mest aktuelt å få heile skoletilbodet i ein eigen skole for hørselshemma. Det teiknspråket som i dag for det meste blir nytta i undervisninga av døve barn, er konstruert på tale-/skriftspråklige premissar. Teiknspråket som døve bruker seg imellom, skil seg frå dette både i utval av teikn (tilsvarande ordforråd) og grammatikk. Ein har tidlegare ikkje hatt særleg kunnskap om språket til dei døve, og heller ikke rekna det som eit sjølvstendig språk. Det er først i dei siste 15-20 åra at forskning har vist at teiknspråket til dei døve må jamstillast med andre språk. Når no dette teiknspråket blir akseptert som språk, må det få visse konsekvensar for opplæringa av døve barn. Mellom anna bør det vurderast korleis døve meir kan trekkjast inn i undervisninga av døve.¹⁰¹

Tegnspråk ble formelt anerkjent som minoritetsspråk i grunnskole og videregående opplæring gjennom forskriftene til lov om grunnskole § 2 - 4 i 1997. Og ved innføring

⁹⁹ Grønlie, *Uten hørsel*, 42.

¹⁰⁰ Svein Arne Peterson, "Utviklingen av TEGNSPRÅKNORSK i Norge" i *Døves Tidsskrift* (Medlemsblad for Norges Døveforbund, Nr. 10, 1997), 4.

¹⁰¹ St.meld. nr. 61 (1984-85), *Om visse sider ved spesialundervisninga og den pedagogisk-psykologiske tenesta* (Oslo: Kyrkje- og undervisningsdepartementet), 28.

av Opplæringsloven i 1998 fikk norsk tegnspråk offisiell status som opplæringspråk forankret i § 2-6 for grunnskolen og § 3 - 9 for videregående opplæring.¹⁰²

Læreplanen L-97 utviklet egne fagplaner for døve i norsk, tegnspråk, engelsk og drama-rytmikk. Planen understreker at målet for undervisningen er at døve barn skal bli tospråklige og tokulturelle.

*Norsk for døve må ses i nær sammenheng med planen for tegnspråk. Sammen utgjør disse språkene det nødvendige grunnlaget for en opplæring av elever som skal bli tospråklige og tokulturelle.*¹⁰³

Historien viser hvordan døve helt fram til i dag har måttet kjempe for anerkjennelse av tegnspråket. Disse historiske røttene setter sitt preg på døvekulturen og er grunnleggende for døves for forståelse og for majoritetssamfunnets for forståelse. Gadamer's tanke om historisk bevissthet er sentralt i forhold til hvordan både døve og tegnspråktolker kan forstå døvekulturen.

4.4. Et historisk blikk på døveforeningene

Døveforeningene har tradisjonelt vært en viktig arena for døve, og mange ville kanskje si at foreningenes samlende funksjon var grunnleggende for utviklingen av døvekulturen tidligere.

Odd Inge Schröder beskriver hvordan undervisningstilbud til døve også åpnet muligheter for et mer ordnet organisasjonsliv. Og Norges første døveforening ; "De norske døvstummes forening i Christiania" ble stiftet i hovedstaden i 1878. Informasjons- og kommunikasjonsproblem i forhold til majoritetssamfunnet har vært den viktigste årsak til at døve har følt et sterkt sosialt behov for å samvær og kommunikasjon med mennesker som forstår det samme språket. Slagordet "Døveforeningen er de døves 2.hjem" er velkjent i døvekulturen.¹⁰⁴

¹⁰² Grete Bergh, *Norsk tegnspråk som offisielt språk* (Oslo: ABM-utvikling, 2004), 18.

¹⁰³ Læreplanverket for den 10 - årige grunnskolen, *Norsk, engelsk og drama og rytmikk for døve* (Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement 1997), 11.

¹⁰⁴ Odd Inge Schröder, "Historien om de døve: Det skjulte folket".i *Sosionomen. Norsk sosionomforbund*. Nr 26 (4) 1981, 35 - 37.

De største døveforeningene finnes i storbyene der det har vært eller er døveskoler. Hilde Haualand viser også hvordan landets døveforeninger er samlet under organisasjonen Norges Døveforbund, som har en dobbeltrolle. Døveforbundet er en interessepolitisk organisasjon som skal ivareta sine medlemmers rettigheter og interesser i storsamfunnet, samtidig skal også Døveforbundet fungere samlende for en medlemsmasse som i stor grad definerer seg som en språklig og kulturell minoritet.¹⁰⁵

Torbjørn Sander skriver at etableringen av tolketjenesten for døve har vært en av Norges Døveforbunds viktigste saker. Forbundet kjempet i mange år for at døve skulle få lovfestet rett til tolk i alle situasjoner. Krav om teksting av TV-programmer har også være en sak som Norges Døveforbund har fremmet i mange år. Første henstilling til NRK ble sendt allerede i 1964, og er senere fulgt opp på forskjellige måter.¹⁰⁶

Svein Arne Peterson nevner andre saker som har vært viktige for Norges Døveforbund; som for eksempel finansiering og formidling av tekniske hjelpemidler, og den saken som kanskje har størst fokus; nemlig kampen for tegnspråkets status.¹⁰⁷

Hilde Haualand peker på hvordan teknologien har endret døves møteplasser. I over hundre år var døveforeningene et knutepunkt for utveksling av informasjon og tilgang på nyheter. Bildetelefoner, mobiltelefoner og Internett har gitt døve samme mulighet for fjernkommunikasjon som hørende har. Døve møtes på andre arenaer enn i døveforeningen, og døve har ikke det samme interessefelleskapet som før, bortsett fra fellesskapet i språket. Døvesamfunnet er i dag preget av større individualitet og variasjon på samme måte som majoritetssamfunnet. De siste 20 - 30 år har døvesamfunnet endret seg fra et homogent håndverkermiljø, til et mer heterogent samfunn ettersom den teknologiske utvikling og tilbud om tolketjeneste har gitt døve muligheter for høyere og mer mangfoldig utdanning.¹⁰⁸

Tilgang til økt kvalitet på tolketjeneste har vært en viktig faktor til at døvesamfunnet i dag er mer heterogent, og døve har hatt utvikling av tolketjenesten som en kampsak i

¹⁰⁵ Haualand, *I endringens tegn*, 7 - 11.

¹⁰⁶ Torbjørn Sander, *Med landets døve gjennom hundre år, Bergen Døveforening 1880 - 1980, Bind II* (Bergen: Døves Forlag A/S 1980), 37 - 139.

¹⁰⁷ Svein Arne Peterson, *Et kort historisk tilbakeblikk på NDF* i *Tegnspråkets fremtid - vårt felles ansvar* (red. Helge Herland; Norges døveforbund 90 år, 1918 - 2008, Oslo: Norges Døveforbund, 2008), 84.

¹⁰⁸ Haualand, Hilde (2008): "Døvesamfunnet - hvem, hva og hvor er det?", 14.

mange år. Jeg vil rette et lite blikk bakover på tolketjenestens og tolkeutdanningens utvikling, for å illustrere hvordan tegnspråktolken er og har vært et viktig fokus i døvekulturen. Målet er ikke å gi noen fullstendig historisk oversikt over utviklingen, men heller illustrere hvordan døve har vært ivrige pådrivere og forkjempere for etablering av den tolketjeneste og den tolkeutdanning vi har i dag.

4.4.1. Døves kamp for utvikling av tolkeutdanningen i Norge

Sissel Gjøen viser hvordan Norges Døveforbund har gått i bresjen for å etablere en tolkeutdanning og gi tegnspråktolker en yrkesstatus. I 1975 la Døveforbundet fram en plan for utbygging av tolketjenesten og utdanning av døvetolker, og i 1978 ble de første offentlige godkjente tolker uteksaminert etter å ha gjennomgått et 5 ukers grunnkurs fordelt på to pluss tre uker med et halvt års praksis i mellom.¹⁰⁹

Etablering av tolketjeneste og tolkeutdanning var et stort skritt for døve på veien til å bli selvstendige og bevisste samfunnsborgere, sier Svein Arne Peterson. Før tolketjenestens tid, var døve prisgitt familie og venners hjelp og velvilje dersom noe skulle eller måtte tolkes.¹¹⁰

Tolkeutdanningen utviklet seg videre fra kortkurs til en ettårig høgskoleutdanning ved Statens Spesiellærerhøgskole som startet opp høsten 1989. De åtte studentene som startet opp på studiet skulle kvalifiseres til yrkesbetegnelsen tolk for hørselshemmede og døvblinde. Turid Weiby sier videre at 85 studenter hadde gjennomført det ettårige studiet da utdanningen ble toårig i 1995. Og i rammeplanen for det toårige studiet presiseres det at yrkestittelen nå er tolk for døve, døvblitte og døvblinde.¹¹¹

I 2002 ble tolkestudiet et treårig bachelorstudium i tegnspråk og tolking¹¹², og våren 2010 ble det uteksaminert tolker for døve, døvblinde og døvblitte ved Høgskolen i Sør-Trøndelag, Høgskolen i Bergen og Universitetet i Oslo.

¹⁰⁹ Sissel Gjøen, "Verdens beste tolkeordning" i *Tegnspråkets fremtid - vårt felles ansvar* (red. Helge Herland; Norges døveforbund 90 år, 1918 - 2008, Oslo: Norges Døveforbund, 2008), 139.

¹¹⁰ Peterson, "Et kort historisk tilbakeblikk på NDF", 84.

¹¹¹ Turid Weiby, "Tolkeutdanningen i perioden 1982 -1998" i *Døvetolk- og døvblindtolkyrkets fremvekst i Norge* (red. Heidi Woll, Bergen: Døves Forlag AS, 1999), 60-66.

¹¹² Gjøen, "Verdens beste tolkeordning", 140.

4.4.2. Døves kamp for utvikling av tolketjenesten for døve i Norge

Sissel Gjøn illustrerer hvordan Norges Døveforbund i de siste 40 årene har vært pådriver i arbeid med rettigheter, tilgjengelighet og kvalitet knyttet til tolketjenesten. Etter fem års forhandlinger med Norges Døveforbund begynte Rikstrygdeverket å dekke tolking for døve ved legeundersøkelser og ved sykehusinnleggelse i 1972. Tjenesten ble utvidet i 1981 da tolketjenesten for døve kom på statsbudsjettet, og det ble åpnet for dagliglivets gjøremål. Døve kunne bruke tolk opptil 30 timer i året. De fikk alle utdelt et hefte med kuponger som ble brukt som kvittering til tolken for hver halvtime som var gått. Norges Døveforbund er stolt over kampen for en bedre tolketjeneste som førte til at taket på tolketimer til dagliglivets gjøremål ble opphevet i 2002 og dagens ordning uten begrensninger, både når det gjelder tolk til utdanning, arbeidsliv og dagliglivets gjøremål. Forbundet har likevel fremdeles saker i forhold til tolketjenesten på tapetet; det må utdannes flere tolker, det må åpnes for turnusordninger slik at døve har mulighet til å få tolk når de trenger det.¹¹³

¹¹³ Gjøn, "Verdens beste tolkeordning", 139 - 142.

5. Å være tegnspråktolk og tolke døvekultur

Tidlig i undersøkelsesperioden ble mine fordommer utfordret og jeg fikk ny forståelse av kulturbegrepet gjennom litteraturstudier og gjennom samtalene med informantene. Dette påvirket alle ledd i den videre undersøkelsen. Opprinnelig var min tanke at analyse og bearbeiding av innsamlet data skulle bestå av kategorier med trekk som var karakteristiske for døvekulturen, og som tegnspråktolker burde ha kjennskap til. Etter hvert forsto jeg at det var mer fornuftig å betrakte døvekulturen fra et fenomenologisk prosessorientert perspektiv der enkeltindivider stadig er i samspill med mennesker og samfunn. Med et slikt dynamisk og kontekstavhengig kulturperspektiv vil døvekulturen være mangfoldig og stadig i endring, og det vil være umulig å definere noen kategorier som er typisk for døvekulturen. Dermed blir analyse og bearbeiding av datainnsamling en drøfting av informantenes utsagn i forhold til fenomenologisk hermeneutisk teori, der målet er å gi tegnspråktolker en bedre forståelse av døvekulturen. Etter nøye gjennomlesing av alle transkriberte intervju fant jeg fire hovedtemaer:

1. Døve lever mer individuelle liv i dag
2. Dialog åpner for forståelse
3. Tradisjoner i døvekulturen
4. Døve opplever verden gjennom synet

Mitt fenomenologisk hermeneutiske forskningsperspektiv betyr at min forforståelse, min historie og bakgrunn vil virke inn på analysen av data. Og for å være tro mot fenomenologiens vektlegging av å få fram informantenes perspektiv på en best mulig måte, velger jeg å presentere deres autentiske utsagn fremstilt i kursiv skriftformat.

Jeg har intervjuet syv erfarne døve tolkebrukere og tre tegnspråktolker, som har arbeidet som tolk i mange år, og som har vokst opp i et miljø der de møtte både døve og hørende. Jeg lager ikke noe poeng av å sammenligne de to gruppernes perspektiv, dermed uttrykker jeg ikke eksplisitt om utsagnene stammer fra en døv tolkebruker eller fra en tegnspråktolk.

5.1. Døve lever mer individuelle liv i dag

Flere av mine informanter uttalte at det er stor forskjell på døves liv i dag og for noen år siden. Døve i dag lever mer individuelle liv, det gjør at døvekulturen i dag framstår på en annen måte enn før. Og man kan kanskje ikke i så stor grad definere noe som typisk trekk ved døve. Dette bekrefter at et fenomenologisk kulturbegrep er dekkende også for døvekulturen. Døve er aktive mennesker som lever individuelle liv, dermed er døvekulturen en prosess som er i kontinuerlig endring og oppleves ulikt fra menneske til menneske. Både Informant 5 og Informant 6 understreker tydelig denne endring:

Før var døve mye mer en homogen gruppe. Døveforeningen var et sted der alle gikk og var sammen. Nå lever døve mer individuelle liv, og døve lever sine liv på forskjellige arenaer.¹¹⁴

Det er mer fordeler for døve i dag enn for tidligere generasjoner. Før levde døve i et mer lukket samfunn. De gikk på døveskole, bodde på internat og gikk i døveforeningen. Det var et veldig lukket samfunn, og de kjente ikke så godt til hørendes kultur og normer. I dag er det veldig annerledes, døve og hørende omgås mye mer i dag enn før.¹¹⁵

Døveforeningen har tydeligvis ikke samme samlende funksjon for døvekulturen som før. Før var døveforeningen koordinerings- og informasjonssted for døve, og mange døve kalte døveforeningen for sitt andre hjem. Døve søker likevel hverandres fellesskap i dag også, men på en annen måte enn før. Informant 5 viser hvordan døveforeningen som felles arena er blitt endret:

Jeg ser at døveforeningen har ikke samme betydning som før. På torsdagene for eksempel hvis det ikke er program, så er det veldig få folk som kommer. I dag møtes døve på andre sosiale arenaer. De som har samme interesse møtes. Før var det en døveforening der alle døve kom, i dag er det mer individuelt. Vi har sms, chatter på nettet, og kan avtales å møtes på andre steder. Før var døveforeningen en veldig viktig møteplass. Der møttes alle døve og utvekslet nyheter, og gjorde avtaler om å møtes i helgen. På torsdagen i døveforeningen

¹¹⁴ Informant 6, Stavanger 16. juni 2010.

¹¹⁵ Informant 5, Stavanger 16. juni 2010.

*ble det gjort avtaler for hva som skulle skje i helgen. I dag sender vi bare en sms eller chatter litt på nettet for å avtale møtested.*¹¹⁶

Hørende og døv har vært begrep som døve har brukt opp igjennom tidene for å avgrense og beskrive tilhørigheten til døvekulturen. At døve lever mer individuelle liv i dag, betyr også at de er mer inkludert i majoritetssamfunnet. Døve lever ikke så isolert som gruppe og har en annen status i samfunnet i dag. Informant 3 uttrykker dette slik:

*Kanskje det er en ny tid nå, de døve som er godt voksne i dag opplevde å bli mye styrt av hørende. Derfor ønsket de kanskje å være for seg selv og bestemme selv når de kunne. Men døve unge i dag vokser opp på en annen måte enn før, de har mer likeverd.*¹¹⁷

Informantenes utsagn er gode eksempler på hvordan mennesket har en aktiv rolle i dannelsen av kultur. Dette er i tråd med Svanes fortolkning av Gadammers hermeneutiske sirkel og hennes utsagn om at kultur er noe som dannes og konstrueres ved at vi aktivt forstår og fortolker verden i interaksjon med andre mennesker. Det enkelte mennesket er i kontinuerlig interaksjon mellom egne fordommer og forståelse, og vil slik stadig komme til ny erkjennelse av hva kultur er i møte med andre.¹¹⁸

Døve i dag lever sine liv på ulike arenaer, i ulike miljøer og kontekster. Den enkelte døve person er medvirkende i den prosess som består av å forme kultur i relasjon til andre mennesker. Når døve møter andre mennesker, enten det er døve eller hørende, så vil begge parter endres. Dermed vil forståelsen av hva som er kultur alltid være i endring, og enkeltmennesket har en sentral rolle i prosessen.

Den samme prosess gjør seg også gjeldende for tegnspråktolken. Hun er også aktiv i kulturdannelse, og ethvert møte med andre mennesker vil også endre hennes forståelse av både hørende og døv kultur. Som tegnspråktolker er det viktig å være bevisst på dette og i møte med døve blir dialog et viktig nøkkelord.

¹¹⁶ Informant 5, Stavanger 10. juni 2010.

¹¹⁷ Informant 3, Stavanger 7. juni 2010.

¹¹⁸ Svane, *Cultural Dynamics in a Multicultural Process Oriented Perspective*, 22 - 23.

5.2. Dialog åpner for forståelse

Jeg vil se på dialog og kommunikasjon fra to ulike perspektiv. I utgangspunktet hadde jeg ikke tenkt å behandle den formelle siden av språket i mitt prosjekt. Men mange av mine informanter har sterke meninger om tegnspråktolkers formelle språkkompetanse. Med utgangspunkt i et fenomenologisk forskningsperspektiv finner jeg det riktig å presentere flere av informantenes utsagn om tegnspråktolkers evne til å avlese tegnspråk. I tillegg vil jeg drøfte dialogens betydning i forhold til å bygge relasjoner og skape trygghet og tillit.

5.2.1. Avlese tegnspråk

Det var egentlig ingen nyhet at døve er oppgitt over tegnspråktolkers manglende ferdigheter når det gjelder stemmetolking og avlesing. Etter samtalene med mine informanter tenker jeg tilbake på en artikkel som daglig leder i Bergen Døvesenter; Rune Anda skrev i Døves Tidsskrift i 2006, der han foreslår innføring av en beltegradering for tolker på samme måte som i karate-miljøet. Han peker på at døve burde ha mulighet til å bestille tolk av en viss kvalitet, og stiller spørsmålstegn ved dagens ordning der man regner med at er man godkjent så er man godkjent. Han peker på at svært mange tolker har problemer med å avlese enkelte døve, og slik tar på seg oppdrag som de faktisk ikke behersker. Humoristisk for noen tegnspråktolker og kanskje sårende for andre, kaster Anda fram ideen om gradering av tegnspråktolker i åtte grader.

Grad 1: (Hvit) Ikke godkjente tolker. Brukes i nødstilfeller. Lønn?

Grad 2: (Gul) Tolkestudenter, første semester.

Grad 3: (Oransje) Tolkestudenter, andre semester.

Grad 4: (Grønn) Godkjent døvetolk, nybegynner i yrket.

Grad 5: (Blå) Godkjent døvetolk, allroundtolk (og kan avlese døve som bruker TSS - tegn som støtte til norske ord, for det er vel ennå et stykke igjen til erfarne tolker klarer å avlese døve flest som bruker rent tegnspråk)

Grad 6: (Rød) Godkjent døvetolk, kan mye, har spesialfelter (for eksempel rettstolking, kirketolking eller høgskoletolking) og kan avlese mange døve

Grad 7: (Svart) Godkjent døvetolk, mester i avlesning av de fleste døve.

Tilpasser seg greit faguttrykk i de fleste fagområder.

Grad 8: (Supersvart) Noen av disse bør kunne plasseres som døvetolk av

internasjonal klasse, hvor vedkommende også kan tolke på såkalt "internasjonalt tegnspråk".¹¹⁹

Flere av mine informanter gir uttrykk for at det er frustrerende med tegnspråktolker som ikke behersker avlesing og stemmetolking godt nok, informant 6 gir tydelig uttrykk for dette:

Jeg har sagt fra at jeg blir fort irritert hvis tolken ikke oppfatter hva jeg sier. Hvis det for eksempel er møte og jeg må si det samme gjentatte ganger, det irriterer meg. Jeg må bare beklage det, men det irriterer meg. Hvis noen tolker behersker å produsere tegn selv bra, men er svak akkurat på det som angår stemmetolking så må de vurdere hva de kan gjøre for å bli bedre på det området. Men jeg tror at tolker i dag kan mer om tolkerollen enn før, men før var de bedre i tegnspråk. Før var tolkene mer trygg på stemmetolking enn i dag. I dag er mange usikre på stemmetolking. Jeg ser at mange nyutdannede tolker sliter med å oppfatte hva jeg sier. De som tok utdanning før er mer sikre. De har vært på Ål og var mer sammen med døve. De har mer grunnlag for å forstå døvekultur og uskrevne regler. Hvis jeg har en tolk som har problemer med å stemmetolke meg så lar jeg være å si så mye på det møtet.¹²⁰

Det er tankevekkende at tolkens tegnspråkkompetanse blir avgjørende for hvor aktiv døve skal være i møter. Dette utsagnet viser tydelig hvor viktig tolken er for døve. En annen informant pekte på at tolkene bør kunne beherske avlesing og stemmetolking av ulike tegnspråkdialekter:

Det er jo forskjellige tegn blant døve, døve har ikke likt tegnspråk, og hvis ikke tolkene har lært at det finnes ulike tegn, så må de lære det. Døvetolker må kunne avlese mange forskjellige dialekttegn, de må vite at det finnes ulike tegn fra Oslo, Bergen, Trondheim. Og de må kunne avlese forskjellige dialekttegn

¹¹⁹ Rune Anda, "Svart belte i tolking?" i *Døves Tidsskrift* (Medlemsblad for Norges Døveforbund, Nr. 3, 2006), 6.

¹²⁰ Informant 6, Stavanger 10. juni 2010.

*og det er fint hvis tolkene i utdanningen sin reiser til andre steder i landet og ser forskjell på tegn. Og prøver å filme og samle ulike tegn.*¹²¹

Også Informant 7 tar på eget initiativ opp temaet stemmetolking, og poengterer viktigheten av at tegnspråktolken forstår hva døve sier og kan oversette døves budskap på en riktig måte:

*Stemmetolking er kjempeviktig, tolkene må kunne være veldig god i avlesning, det er veldig viktig. Men vi skal jo ikke forvente at alle er like perfekte, men når noen velger tolk som yrke, så bør de bli bedre etter hvert. Jeg har opplevd en tolk som var bedre å stemmetolke som student enn som ferdig utdannet tolk. Det går ikke an! Jeg mener tolkene må se på yrket som en karriere og jobbe for å bli bedre. De bør legge litt konkurranse i det der å bli bedre. Jeg tenker det er viktig å holde seg stabil i stemmetolking. Det er viktig at tolkene er vant med å bruke øynene, og ikke bare stoler på hørsel. Men for eksempel, jeg kjenner noen venner i Oslo som irriterer seg over dårlige stemmetolker. Og de sier at de blir lett frustrert og irritert dersom de gang på gang opplever at stemmetolkingen er dårlig. Da kan det være at noen slenger litt direkte kritikk til tolkene, og tolken kan bli såret og vil ikke komme tilbake å tolke for den personen mer.*¹²²

Informant 5 understreker også manglende tegnspråkkompetanse hos nyutdannede tegnspråktolker, og peker på hva tolken kan gjøre for å heve sin kompetanse.

*Nye tolker har varierende tegnspråk-kompetanse. Noen har lav kompetanse, mens andre kan være kjærest med døve. Å gå på tolkeutdanning gir ikke høy nok tegnspråk-kompetanse. Særlig når det gjelder stemmetolking. Dersom tegnspråk-kompetansen ikke er god nok, må vi forvente at de deltar i døvesamfunnet for egen utvikling. Hvis tolken sitter og er usikker under stemmetolking og ikke er vant til stemmetolking, så er det ikke bra. Det gjelder særlig noen av de nye tolkene, og da er det fint at de møter døve utenom tolkeoppdrag for å oppnå videreutvikling.*¹²³

¹²¹ Informant 8, Stavanger 17. juni 2010.

¹²² Informant 7, Stavanger 16. juni 2010.

¹²³ Informant 5, Stavanger 10. juni 2010.

Det er tydelig at tegnspråktolkenes kompetanse i avlesing og stemmetolking er mye diskutert blant døve. Det burde være en selvfølge at offentlig godkjente tolker oppfatter ulike varianter av tegnspråk og kan gi en flytende norskoversettelse av alle døve. Slik er tydeligvis situasjonen ikke i dag, og man kan spørre seg hvorfor?

Gadamer understreker at språket er det midtpunktet der samtalepartnerne oppnår gjensidig forståelse og kommer til enighet om saken. Og det er først når vi har en opplevelse av at den gjensidige forståelsen er forstyrret, at vi blir bevisst hvilke betingelser som er nødvendig for å oppnå forståelse.¹²⁴

Dersom tolken ikke forstår tegnspråk godt nok, mangler hun den viktigste betingelsen for å forstå døvekulturen, og det er innlysende at den gjensidige forståelsen blir forstyrret. Dette er kanskje den betingelsen som er lettest å bli seg bevisst, og som det dermed går an å arbeide bevisst med for å oppnå en bedre forståelse. Og flere av mine informanter peker da på hvor viktig det er at tegnspråktolker møter døve også utenom tolkeoppdrag og deltar i aktiviteter og kommunikasjon sammen med døve. Både Informant 5 og Informant 7 bekrefter dette:

Tolkene må være i døvemiljøet hvis de skal opprettholde kompetansen i stemmetolking, de må det. For sånn som det er i dag, har døve virkelig problem med å få tak i gode stemmetolker, uff, ja, det er ikke lett. Mange av oss døve blir glad hvis tolkene kommer til døvesenteret ikke som tolk, men som privatperson.¹²⁵

Jeg synes det er positivt hvis tolkene deltar i døvesamfunnet. Jeg tror det bidrar til å utvikle seg som tolk, for da blir tolkene kjent med mange døve, og da er det lettere å stemmetolke når de senere er på tolkeoppdrag. Det er bra å bli kjent med mange døve, for døves tegnspråk er varierende. Å være i døvesamfunnet kan forbedre kvaliteten på tolkene. Men samtidig respekterer jeg at tolkene selv må få gjøre hva de vil i sin fritid, vi kan ikke tvinge tolkene til å være sammen med døve. Det må være frivillig, men det er positivt hvis noen av og til kommer til døvesenteret.¹²⁶

¹²⁴ Gadamer, *Sannhet og metode*, 423.

¹²⁵ Informant 7, Stavanger 16. juni 2010.

¹²⁶ Informant 5, Stavanger 10. juni 2010.

Den formelle språkkompetansen er grunnleggende for at tegnspråktolker skal forstå døve og døvekulturen. Tegnspråktolken må kunne avlese den enkelte døve for å kunne være i dialog og få innsikt i den døves horisont. Avlesing av tegnspråk er den viktigste betingelsen for at tegnspråktolken skal øke sin forståelse av døvekulturen. Flere av mine informanter peker på at det er ikke nok å møte døve kun i forbindelse med tolkeoppdrag. Tegnspråktolker må "bades" i tegnspråk i naturlig kommunikasjon med døve i et tegnspråkmiljø.

5.2.2. Bygge relasjoner og skape tillit

Noen vil kanskje begrense tegnspråktolkens rolle til en person som oversetter mellom to parter som ikke behersker hverandres språk. Informantene mine understreker at de har forventninger til tolken som går utover den språklige oversettelse. De peker på hvordan tolken kan være en bidragsyter til å bygge relasjoner og skape tillit gjennom flere av fasene i et tolkeoppdrag; helt fra tolken og den døve møtes, til under selve tolkingen, i pausene og når oppdraget avsluttes. Informant 4 gir uttrykk for sine ønsker i forhold til tolken:

Men når jeg møter nye tolker som aldri har tolket for meg før, så er det bra å snakke litt sammen sånn at vi blir kjent. Om sånne ting som hvor de kommer fra, hvor de bor og sånn. Tolkene må være litt fleksible, det blir feil å være helt firkantet og sitte der og ikke si noen ting. Tolkene må være litt smidige og fleksible og ikke ha noen strenge regler som absolutt skal følges til punkt og prikke. Det er viktig at vi føler at det er et varmt forhold mellom tolken og den døve der vi føler oss trygge på hverandre og kan kommunisere på en behagelig måte. Men døve må ikke spørre tolken om alt for mye. Døve og tolken kan prate sånn overflatisk i pausen, ikke sånn dype samtaler, men hvis de kjenner hverandre godt så blir det noe annet.¹²⁷

Informant 10 har et sammenfallende syn på tegnspråktolkens rolle og understreker viktigheten av å være åpen, sosial og skape kontakt.

Tolkene må i hvert fall ikke være redde. Det er viktig, de må ikke være redd. Men når de har valgt den veien å bli tolk, så er det jo veldig viktig hvis de skal

¹²⁷ Informant 4, Stavanger 9. juni 2010.

bli bedre i tegnspråk at de må kommunisere med døve om vær og vind. Altså de trenger ikke brette ut sitt indre sosiale liv. Men for å være en god tolk, så tror jeg du må være flink på det der med small-talk. Altså småprat, spør for eksempel: "å ja, hvor kommer du fra?" " hvor er du vokst opp?" " Hvor gikk du på døveskole?" Prøve å få samtalen inn på steder og personer, og hvorfor du valgte å bli tolk og sånne ting.¹²⁸

Tolkeyrket er et forholdsvis nytt yrke med en kort historikk, og tolken har gått veien fra "hjelper" til profesjonell yrkesutøver. På denne veien har etiske retningslinjer, nøytralitet og tolkens rolle blitt diskutert og utprøvd. Dette kommer også fram i synspunkt fra min tolkekollega Informant 9, som uttaler seg om hvordan tegnspråktolken kan bidra til å bygge relasjoner mellom hørende og døve i sosiale tolkesituasjoner.

Før var jeg veldig redd for å ta oppmerksomhet, jeg følte at jeg brøt nøytraliteten min, jeg følte at det ikke var etisk forsvarlig. Men i dag kjenner jeg at jeg misforsto den nøytraliteten. At nå kan jeg faktisk sitte når det er pause og jeg kan spør den hørende et spørsmål og jeg kan bruke tegn og stemme samtidig, og jeg kan gi noe, og vi kan prate alle tre, og jeg er ikke redd for at dette er brudd på de etiske retningslinjene for jeg ser at det er bare en gevinst på det. Det jeg prøver å gjøre nå, som jeg ikke gjorde så mye før, det er at jeg prøver alltid å ha det som en regel for meg selv at jeg gir de hørende et resymé av hva jeg og den døve prater om. Jeg sier for eksempel : "Vi snakker om ferie, hun har vært i Italia, og jeg skal til Italia. " Med en gang jeg har sjansen og hvis noen av de hørende ser på meg eller sånn, så prøver jeg å gripe den muligheten. Og det jeg har merket meg etter det, det er det at folk vil veldig gjerne være med på samtalen, og folk hiver seg på. Men de kan jo ikke hive seg på noe de ikke vet hva vi snakker om, så hvis jeg gir litt sånn, så vil folk komme med kommentarer som for eksempel: "Å ja, i Italia ja, der har jeg også vært." "Å, har du også vært i Italia." Og da er vi i gang. Jeg har aldri opplevd det negativt. Før diskuterte vi akkurat det der om tolken kunne være hemmende, og før var jeg kanskje litt mer forsiktig med å tørre å prate. Dette har også noe med tolkens sikkerhet å gjøre. Og jeg kjenner at jo

¹²⁸ Informant 10, Stavanger 21.juni 2010.

mer jeg kan prate, jo mer kan jeg være med å bidra. Så jeg er ikke redd for å gjøre det lenger. Og da merker jeg at det er lettere å inkludere. Og jeg tror tolken er en nøkkelperson for at det skal fungere. Det gir faktisk en stor gevinst for alle, og jeg føler at når det fungerer sosialt og når folk får kontakt så føler du egentlig selv når du går derifra at du har gjort en mye bedre jobb. Før så satt jeg mer avventende, og det er kanskje typisk for nye tolker, jeg spurte kanskje: "Er det noen som vil spør den døve om noe, så skal jeg formidle."¹²⁹

Informant 9 peker på at tolken er en nøkkelperson for å skape dialog både i forholdet mellom hørende tolkebruker og tolk, mellom døv tolkebruker og tolk, og mellom de to partene som ikke behersker hverandres språk. Informant 9 viser hvordan tolkens åpenhet i situasjonen kan bidra til å bygge relasjoner og skape tillit. Jeg tror det kan være nyttig for tegnspråktolken å være bevisst på Gadammers filosofi om å være åpen og anerkjennende for andres oppfatning i dialogen. Han peker på at målet med samtalen er ikke å oppnå en felles mening, men derimot å bli oppmerksom på den andres særegenhet og individualitet for slik bedre å kunne forstå bakgrunnen for den andres oppfatning. Samtalekunst, argumentasjon, spørsmål og svar er hjelpemidler for å skape relasjon og tillit mellom samtalepartnerne.¹³⁰

Å tre inn i en tolkesituasjon er å bevege seg inn i en situasjon som en ikke har full kontroll over. Illmann og Nynäs illustrerer dialogen som en felles scene der deltakerne møtes med hver sitt perspektiv. Møtet er uforutsigbart og dermed er det naturlig at det er preget av usikkerhet. I dette møtet vil tillit mellom partene være plattformen som kan bidra til utvikling av en felles forståelse, og da er gjensidig deltakelse det primære i dialogen.¹³¹

Tegnspråktolken har en sentral rolle på denne scenen. Tolken er den eneste som behersker begge språk, og som har mulighet for å føre direkte samtale med begge parter. Tolken må erkjenne sin rolle som aktiv deltaker og part i samtalen og reflektere over hvordan hun kan påvirke situasjonen på en positiv måte for alle parter slik at det dannes en plattform av tillit. Informant 4 peker også på hvordan

¹²⁹ Informant 9, Stavanger 17. juni 2010.

¹³⁰ Gadamer, *Sannhet og metode*, 213.

¹³¹ Illman & Nynäs, *Kultur, människa, möte: ett humanistiskt perspektiv*, 73.

tegnspråktolken bør være aktiv, gi av seg selv og bidra til det sosiale fellesskapet i sosiale tolkesituasjoner:

Ved sosial tolking er det viktig at tegnspråktolken er litt fleksibel. Sånn at ikke hørende som sitter sammen med tolken ved bordet føler at den personen hadde en rar holdning. Det kan være ubehagelig for hørende å oppleve en person som bare sitter og stirrer rett fram for seg og har blikk-kontakt med den døve uten å gi oppmerksomhet til de hørende som sitter ved siden av. Døve kjenner bedre til regler i forbindelse med tolking enn det hørende gjør. Det er viktig å snakke litt med de hørende som er i nærheten, spørre litt og forklare litt og være litt åpen og samarbeidsvillig. Det er viktig at tolken småprater litt og legger opp til en myk start, blir litt kjent med de som sitter i nærheten. Hvis den døve ikke selv lykkes i å få kontakt med noen, så må tolken prøve å myke opp stemningen. Ikke bare sitte der stivt og se på den døve og ikke si noe. Og dersom tolken gir korte resymé til den døve om hva de hørende i nærheten prater om, så vil det også være lettere for den døve å få noen assosiasjoner og koble seg på samtalen. Og da kan de få til en god samtale.¹³²

Informant 6 forteller om en tolkesituasjon der tegnspråktolken skapte denne plattformen av tillit og tok aktivt del i en sosial sammenkomst og bidro til at et restaurantbesøk ble en god opplevelse for alle parter.

Jeg har en positiv opplevelse med at jeg spiste middag sammen med ca 10 hørende en kveld, og vi satt rundt et langbord. Tolken satt rett overfor meg. Og denne tolken var sånn mer en av oss, hun var jo min tolk, men hun oppførte seg som om hun var en av oss, hun var ikke bare tolk, men hun var en deltaker på lik linje med oss andre rundt bordet. Hun var med på spøk for eksempel. Sidemannen til tolken kommenterte: "Du spiser så lite" Tolken svarte: "Ja det er fordi jeg er opptatt med å tolke. Du ser det lønner seg å være tolk, da holder vi oss slanke" Det at tolken var med og spøkte litt bidro til god stemning rundt bordet. Og tolken snakket med personen som satt ved siden av om at hun hadde bunad, og at hun hadde arvet den fra moren og at hun måtte sy litt på den. Da fortalte også sidemannen at hun var i ferd med å planlegge bunad for sin datter, som skulle konfirmeres neste år. Så hadde

¹³² Informant 4, Stavanger 9. juni 2010.

*tolken og personen en samtale der. Og da ble tolken som en av oss, tolken deltok og ga noe til selskapet. Og da er det også lettere for meg å gli inn i selskapet enn om tolken sitter stiv og taus og holder seg til noen bestemte regler, det gjør det vanskeligere for oss døve. Den kvelden var det som om de ble kjent med meg på en ny måte, og jeg ble kjent med dem på en ny måte og det var takket være tolken som klarte å inkludere alle i samtalen.*¹³³

Men tolken skal være bevisst på at hun er på jobb, og at målet med tolkens dialog og kommunikasjon er at den hørende og den døve skal oppnå forståelse. Informant 4 forteller om en gang der hun opplevde at tolken "tok litt av" og glemte hvem som egentlig skulle være i fokus.

*Men jeg har opplevd en gang at tolken ble for ivrig og spurte og spurte de hørende som satt i nærheten. Da reagerte jeg for jeg syntes det ble for mye, men det er lenge siden. Men da vet jeg at noen folk syntes at den tolken var altfor nysgjerrig, fordi de visste jo at tolken skulle tolke for meg og da var det litt rar oppførsel. Men hvis tolken treffer noen hun kjenner godt så er det jo naturlig at hun prater mer med de hvis den døve er et annet sted i rommet.*¹³⁴

Som tegnspråktolker er vi den part i en kommunikasjonssituasjon som har forutsetning for å forstå alle parter, dermed vil vår sikkerhet i situasjonen påvirke de andre samtalepartnerne. Informant 8 understreker hvordan tolken kan bidra til å bygge relasjoner og skape tillit i tolkesituasjonen ved å utstråle sikkerhet.

*Derfor er det veldig behagelig hvis jeg får en tolk som jeg er trygg på, dersom det er en fremmed kan jeg føle meg usikker. Og hvis tolken er usikker, så blir jeg også usikker.*¹³⁵

Usikkerhet og mangel på tillit er ofte mangel på forståelse. Gadamer hevder at forståelse oppnås når horisonter smelter sammen, og han understreker at nøkkelen til denne horisontsammensmelting og forståelse er språket. Han peker på viktigheten av

¹³³ Informant 6, Stavanger 10. juni 2010.

¹³⁴ Informant 4, Stavanger 9. juni 2010.

¹³⁵ Informant 8, Stavanger 17. juni 2010.

å være åpen for at ved samtale slutt er man ikke lenger den man var før samtalen fant sted.¹³⁶

Tegnspråktolken gjør en god jobb dersom hun går inn i tolkeoppdraget med bevissthet om at der skal tre parter med ulikt perspektiv møtes. Hvordan samtalen forløper er uforutsigbart, men tolken må være trygg i sin rolle og benytte seg av språket ved å stille spørsmål til partene dersom hun har forståelsen av at relasjonen ikke er preget av tillit. Og samtidig være åpen for at de to andre partene kan stille spørsmål til henne. Tolkens rolle blir på denne måten mer enn en ren oversettelse av språklig budskap mellom de to partene. Hun må kontinuerlig reflektere over relasjonen mellom partene i samtalen.

5.2.3. Er døve direkte i kommunikasjonen?

Overskriften kan gi inntrykk av at direkte kommunikasjon er et typisk trekk for døvekulturen. Og mange vil kanskje hevde at det er tilfellet. Jeg har utformet overskriften som et spørsmål, for kanskje dette er et tema som avspeiler at døvekulturen er i stadig endring. Informant 7 peker på at det å være direkte kanskje har en sammenheng med hvor sterke døve er i norsk, og at døve ungdommer og unge voksne i dag har bedre norskkompetanse enn eldre døve.

Men døve er forskjellige. Døve kan komme med veldig direkte kommentarer som de tror er helt normalt og naturlig. Men det er jo forskjellig hvor sterke døve er i språk. Jeg har sett mange som har sett på når noen døve sier noe, og så kommenterer etterpå: "Du er helt gal som sier noe sånt". Men den døve som kom med utsagnet mente egentlig ikke noe vondt med det, de trodde det var helt vanlig å si sånn. Noen døve har bra språk, og vet at de ikke skal bruke et slikt språk. I dag er mange unge flinke, fordi de er sterke i norsk språk og har god kompetanse i lesing og skriving. Men før var det ikke sånn, de som er eldre nå er ikke så flinke til å lese og skrive. Og det kan være at de har lettere for å komme med flere direkte kommentarer som kan såre noen. Kanskje tolkestudentene bør ha et tema på skolen der de lærer om slike ting som at det er typisk for døve å være direkte, det kan være tryggere for tolkene

¹³⁶ Gadamer, *Sannhet og metode*, 420.

*å være forberedt på det og vite det på forhånd, og ikke få seg en overraskelse når de kommer ut og møter døve.*¹³⁷

Informant 2 forteller også om hvordan hun ble bevisst at døve har en mer direkte kommunikasjon enn hørende:

*Før en gang var jeg sammen med noen venner, det var ikke tolker. Men jeg sa til en person: "Du er tykk, men søt" og hun reagerte veldig. Men heldigvis så sa jeg "søt" til henne også. Jeg syntes hun var fin, jeg. Etterpå så var det en annen person som sa til meg at sånn måtte jeg helst ikke si. Jeg ble ganske overasket, for jeg mente det ikke negativt. Jeg mente det positivt, men hørende tåler ikke når vi sier sånn. Hørende er ikke vant til at noen sier sånn, og jeg tror det er veldig viktig at tolkene må lære det før de begynner å tolke. De må lære hva som er typisk for døve. Ellers kan de få seg en overraskelse og bli skremt. Det er ikke bra hvis tolkene har lite kunnskap om døve. Dersom tolkene har god kunnskap om døv bevissthet, døves historie, døvekultur og det som er typisk for døve, så blir de mye sterkere i møte med døve og da vil de tale mer av at døve kan være veldig direkte i kommentarene, for da vet de at det er typisk for døve. Det er ikke det at døve har dårlig holdning, nei det er bare det at når vi er født døve, så er det slik vi bruker ordene, vi er vant til å snakke slik sammen. Vi er vant til å være direkte, men vi må likevel minne hverandre på at vi helst ikke snakker slik til andre. Og helst ikke sier til noen at de er tykke. Jeg lærte noe den gangen den personen reagerte og har ikke sagt sånn siden.*¹³⁸

Informant 7 og Informant 2 peker på et viktig poeng. Døve som er direkte i kommunikasjonen gjør det ofte ikke av vond mening. En tegnspråktolk som har forståelse for at sosialisering kan være forskjellig for hørende og døve, vil ha lettere for å forstå bakgrunnen for at enkelte døve kan være direkte i sin kommunikasjon. Her blir det viktig å ha kunnskap om egen historie og om døves historiske røtter. Døve som er direkte i kommunikasjon har gjerne en god intensjon med sitt budskap. Å være direkte i kommunikasjon kan være et uttrykk for at en bryr seg om personen, og føler at en har nær tilknytning. Tegnspråktolken som er klar over dette, vil som

¹³⁷ Informant 7, Stavanger 16. juni 2010.

¹³⁸ Informant 2, Stavanger 4. juni 2010.

mine informanter også understreker, ha en bedre forståelse for hvorfor døve er direkte. Tegnspråktolken som er bevisst sine fordommer i forhold til direkte kommunikasjon vil være i stand til å kommunisere med seg selv i møtet med døve, og slik endre sine fordommer om direkte kommunikasjon. Samtidig vil også den døve kanskje oppleve endring i sin oppfatning av direkte kommunikasjon. Dette gir både Informant 7 og 2 uttrykk for.

I tråd med Gadamer kan både døve og tegnspråktolken på denne måten bruke sine foroppfatninger og fordommer på en konstruktiv måte. Gadamer understreker viktigheten av å være åpen for andres budskap, og relatere den andres oppfatning til helheten av våre egne oppfatninger, eller relatere oss selv til den andres oppfatning.¹³⁹

Gadamer peker på at våre fordommer er grunnlaget for vår selvidentitet og selvforståelse. Vi er en del av en større historisk virkelighet, og våre fordommer er overleveringer fra denne historie. Men ifølge Gadamer betyr et bevisst og reflektert forhold til våre fordommer at vi har mulighet for å tilegne oss ny og revidert selvforståelse.¹⁴⁰

5.3. Tradisjoner i døvekulturen

Horisont og horisontsammensmelting er sentrale begrep i Gadamers teori, og han knytter begrepene til det å være historisk og være bevisst på hvordan historien virker på oss. Disse begrepene er svært relevante for tegnspråktolken i møtet med døvekulturen. Flere av mine informanter peker på viktigheten av at tegnspråktolken kjenner til døves kultur og historie. Informant 6 poengterer at tegnspråktolken må være kjent med begrep som er en naturlig del av døvekulturen:

For tolkeyrket må det jo være veldig interessant å følge med på hva som skjer i døvemiljøet, tror jeg. For jeg sammenligner med mitt yrke. Det er interessant å følge med på hva som skjer på områder som har med min jobb å gjøre. Jeg tror at for tolkene er det fint å lese litteratur og vite hva som skjer blant døve, og kjenne til utviklingen i miljøet. Det er viktig å vite om landsmøte for eksempel og kunne begrep som brukes i døvemiljøet, om

¹³⁹ Gadamer, *Sannhet og metode*, 305 - 306.

¹⁴⁰ Gadamer, *Sannhet og metode*, 314.

*idrettsforeningen, slik at tolkene vet hva vi prater om. Jeg tenker at det er viktig at tolkene følger med i blader, leser Døves Tidsskrift og holder seg oppdatert på hva som skjer. Det er ikke helt nødvendig at de er fysisk tilstede, men det er viktig at de har kunnskap om døvemiljøet og vet hva som skjer. At de vet hva begrepet Døves Kulturdager innebærer for eksempel.*¹⁴¹

Både Informant 5 og Informant 6 oppfordrer også tegnspråktolker til å være bevisst på døves historie når de er på jobb, og være klar over at eldre døve har en annen historie i bagasjen enn unge døve har:

*Døve er forskjellige, eldre døve er ikke vant til å bruke tolk, så de har andre holdninger enn unge døve som er vant til å bruke tolk. Så unge døve vet mer hvordan de skal samarbeide og kommunisere med tolken. Mens eldre døve kanskje ikke tør å si fra hvis de ikke forstår det som blir tolket.*¹⁴²

*Eldre kan ha litt problem med å oppfatte tolker. Flere døve fra den eldre generasjon har et begrenset ordforråd. Og tolken må være bevisst på å bruke en veldig tegnspråklig form til dem. Men flere av de yngre er mye sterkere språklig. Men de eldre døve har også et lavere selvbilde, og tror ofte at hørende vet best. Så hvis de for eksempel har med tolk til legekantoret og legen prater rolig og tydelig og tolken tolker, så kan likevel den døve sitte der og avlese, men ikke forstå hva ordene betyr. Men de lar likevel vær med å spørre fordi de synes det er flaut. Det kan være sånne gamle fordommer som fremdeles henger igjen hos dem. Jeg og andre døve ville spurt legen, hva betyr det, jeg forstår ikke hva du mener. Vi tør spør, men de eldre spør aldri.*¹⁴³

Informant 3 peker på hvordan døvesamfunnet historisk har vært en minoritet i det hørende storsamfunnet, og hvordan døve ikke har opplevd en likeverdig status i forhold til hørende.

Historisk sett så ser vi at døvemiljøet ofte har vært et isolert miljø, de har holdt seg i døveforeningen og der har hørende hatt liten innflytelse, men likevel har hørende vært de som har hatt myndighet og kunne styre i samfunnet, men døve hadde før lite omgang med hørende, dermed ble de

¹⁴¹ Informant 6, Stavanger 10. juni 2010.

¹⁴² Informant 5, Stavanger 10. juni 2010.

¹⁴³ Informant 6, Stavanger 10. juni 2010.

*sosiale verdiene som utviklet seg i døve og hørende miljø ikke de samme. Det betyr ikke at de sosiale verdiene i døvesamfunnet trenger å være dårligere, nei, bare annerledes. Men hvis tolkestudenter nå oppfordres til å være med i døveforeningen så vil de se hva som kan være forskjeller.*¹⁴⁴

Gadamer hevder at vår oppgave i den hermeneutiske situasjonen er å stille de riktige spørsmålene i forhold til den overlevering vi står overfor, og være bevisst på at vår nåværende horisont er en del av en større helhet. Vår oppgave er å bli kjent med den andres horisont gjennom samtale for slik å avdekke den andres ståsted og horisont.¹⁴⁵

Gadamer bruker begrepet horisont som en metafor på vår begrensede evne til innsikt i egen historie. Han hevder at nåtiden alltid setter grenser for hva vi kan se. Både nåtiden og fortiden er deler av en stor historisk horisont, og vår oppgave er å bruke vår nåværende horisont for å se nåtiden i relasjon til en større historisk helhet. I følge en slik tankegang bør tegnspråktolken søke kunnskap om døves historie, døvekulturen og det som er typisk for døve for slik å få en økt forståelse i møtet med døvekulturen. Dette er også i tråd med Gadamers vektlegging av historisk bevissthet. Han peker på hvordan vi ofte er ubevisste arvtakere av historie og kultur. Han sier at vi har lett for å fokusere på historiske endringer, men vi er ofte ubevisst i forhold til det som forblir som det alltid har vært. Han understreker at vi må være bevisst på våre historiske røtter, og være åpne for våre historiske overleveringer. En slik bevissthet er viktig for å være åpen og erfare andre menneskers historiske overlevering.¹⁴⁶

5.4. Døve opplever verden gjennom synet

Vi tegnspråktolker kan lett ta hørselen for gitt som kilde til informasjon og kunnskap. Våre fordommer tilsier ofte at verden oppleves gjennom hørselen. Og det kan være en lang prosess å bli bevisst vår forutforståelse i forhold til hørselens suverenitet, og åpne opp for forståelsen av at døve opplever verden gjennom synet. Synet er tegnspråkets kanal, og Gadamer legger vekt på språkets rolle i dannelsen av verdensbildet. Han sier at alle verdensbilder er språklig konstruert og språket muliggjør innsikt i hverandres verdensbilde. Han understreker også selvfølgeligheten

¹⁴⁴ Informant 3, Stavanger 7. juni 2010.

¹⁴⁵ Gadamer, *Sannhet og metode*, 340 - 345.

¹⁴⁶ Gadamer, *Sannhet og metode*, 314.

i at de som vokser opp i en bestemt språklig og kulturell tradisjon ser verden på en annen måte enn de som er vokst opp i andre tradisjoner.¹⁴⁷

Mine informanter gir uttrykk for at de har forventninger til tolken om forståelse for at synet er døves viktigste oppfattelseskanal:

Det er noen trekk i døvekulturen som en generasjon av døve gir videre til neste, og som aldri vil forsvinne som for eksempel at vi blinker med lyset for å få oppmerksomhet, eller tramper i gulvet, eller banker lett på skulderen til en person. Denne atferden vil alltid være naturlig for oss fordi vi ikke hører, og det vil fortsette sånn framover også. Jeg ser at mange døve sier ifra: "Jeg skal på do" og jeg kan se at hørende reagerer på det, for det er ikke vanlig for hørende å si fra om det. Tolkene er jo sammen med døve, så de må gjøre det samme som døve gjør. Hvis døve sitter og prater tegnspråk med noen og må gå, så må de alltid si fra: "Jeg må gå". Det er vanlig. Vi er jo døve, vi kan jo ikke høre det som skjer. Så hvis noen bare går så vil vi lure på hva er det nå som har skjedd. Døve oppfatter det som veldig uhøflig hvis noen bare går uten å si ifra. Det er viktig at døve og tolken har øyekontakt med hverandre både når de kommer og når de går.¹⁴⁸

Min første informant peker også på hvor viktig det er at tolken har forståelse for at døve faktisk ikke hører, og understreker at tegnspråktolken må møte døve med blikkontakt og et vennlig ansiktsuttrykk.

Jeg husker at jeg kunne få tilbakemelding på hvorfor jeg var så sur, og ble egentlig overrasket for jeg hadde ikke oppfattet meg selv som sur, og svarte da at jeg bare var konsentrert. Jeg tror at det er veldig viktig at vi møter døve med blikkontakt og at de blir sett. I vår travle hverdag er det så lett å sitte med hodet ned i papirene og ikke se folk, men jeg tror at det er veldig nødvendig i møte med døve at de blir sett og at tolken er smilende og åpen. Og det er mer viktig i møte med døve enn i møte med hørende, for i møtet med hørende kan stemmen avsløre mye av humøret. Men i møtet med døve må vi vise det med ansiktsuttrykk og kroppsspråk. Og det må tolker gjøre når de møter døve hvis de vil skape god relasjon og kontakt og få til et godt samarbeid. Selv om de

¹⁴⁷ Gadamer, Sannhet og metode, 489.

¹⁴⁸ Informant 7, Stavanger 16. juni 2010.

*ikke føler for det, så må de bare det. Du kan gjerne være uttrykksløs i en annen jobb, men som tolk for døve så må du være smilende for å få den gode optimale relasjonen som er viktig for samarbeidet. Du kan ikke være steinansikt og uttrykksløs.*¹⁴⁹

Selv om jeg har vært sammen med døve daglig i tjue år, er det faktisk ikke lenge siden jeg ble bevisst på hvor viktig det er for døve at vi gir beskjed når vi forlater et rom. Samtalene med mine informanter har gjort meg oppmerksom på at det er svært viktig for relasjonen og forståelsen mellom den døve og tolken at vi har blikk-kontakt, sier "ha det" dersom vi forlater et sted. Informant 1 peker på at det også åpner for videre kontakt:

*Jeg tror det er veldig viktig å si "ha det" når vi går. Hvis jeg har tolket for mange døve så går jeg ikke rundt og sier ha det til alle, men hvis jeg har tolket for noen få, så sier jeg alltid "ha det". Da gir vi også de døve mulighet for å si noe mer, det åpner for et nærmere samarbeid når du går bort og sier "ha det". Det er ikke akkurat bare det å si "ha det", men det er den småpratene rundt. Da kan du spør hvordan det gikk og si at nå stikker du.*¹⁵⁰

Informant 4 forteller at det oppleves veldig uhøflig dersom noen forlater et rom eller et sted uten å si "ha det"

*Og for en stund siden så var det en person som var her uten å si i fra når hun gikk. Jeg satt og skrev på data, og regnet med at hun snakket med noen andre borti gangen her. Så plutselig så jeg gjennom vinduet at hun gikk. Jeg var ganske overrasket for hun hadde ikke sagt "ha det". Jeg hadde forventet at hun kom tilbake til meg og sa "ha det", men hun bare gikk, jeg reagerte på det. Jeg selv ville alltid ha sagt "ha det" før jeg gikk.*¹⁵¹

Informant 10 forteller hvordan døve kan reagere på når hørende familiemedlemmer, som ikke er vokst opp i døvekulturen, bare kan forlate et selskap uten å ha sagt "ha det" på en god måte:

¹⁴⁹ Informant 1, Stavanger 3. juni 2010.

¹⁵⁰ Informant 1, Stavanger 3. juni 2010.

¹⁵¹ Informant 4, Stavanger 9. juni 2010.

Plutselig så bare gikk han, uten å si "ha det" eller noen ting. Det er jo frekt rett og slett. Dersom vi ikke sier fra til døve at vi forlater et sted, så blir de jo usikre. Har jeg sagt noe som gjorde at hun bare ble fornærmet og gikk? Det har jo jeg også inne i meg, at du går ikke bare fra et sted uten å si ifra til den døve. Derfor synes jeg det er så enkelt at hvis du tolker for en döv, så gir du bare beskjed: "jeg må bare på toalettet eller ut å ta meg en røyk" eller "åh, det var så varmt her jeg går bare ut litt."¹⁵²

Det er svært vanskelig for tegnspråktolken å oppnå full forståelse for hvordan det oppleves å bli sosialisert via synet, men vi kan være åpne og spørrende i forhold til døve slik at de får fortalt oss sin erfaring, og vi får økt vår forståelse om hvordan døve opplever verden.

Å være lyttende til døve tolkebrukere og tokulturelle tegnspråktolker har vært mitt overordnede mål i undersøkelsesperioden, for å kunne videreformidle informantenes opplevelser til nye og gamle tegnspråktolker med tanke på at vi skal få økt forståelse for døvekulturen.

¹⁵² Informant 10, Stavanger 21. juni 2010.

6. Oppsummering og avslutning

Med utgangspunkt i min første problemstilling "Hvilke trekk ved døvekulturen er ofte ukjent for tegnspråktolker?", var min tanke at jeg kunne finne noen trekk som kunne beskrive og forklare døvekulturen slik at både nye og gamle tegnspråktolker kunne forberede seg på møtet med døve. Min tanke var at tegnspråktolker kunne forutse bestemte atferdstrekk og slik tilpasse seg det interkulturelle møtet. Slik var min fordom i forhold til døvekulturen tydelig preget av den klassiske antropologis sosiokulturelle begrep. I løpet av samtalene med mine informanter og studiet av fenomenologisk og hermeneutisk filosofi, ble jeg kjent med nye horisonter og min horisont utvidet seg slik at jeg fikk økt forståelse for at kultur dannes i tilknytning til enkeltmenneskets opplevelser og fortolkning i samspill med andre mennesker. Jeg fikk økt forståelse for at døve deltar på mange ulike arenaer i dag, og døvekulturen er i kontinuerlig endring i forhold til den kontekst den enkelte døve befinner seg i. Jeg forsto at det blir riktig å betrakte døvekulturen fra et fenomenologisk individorientert perspektiv.

Avlesing og avkoding av selve tegnspråket var egentlig ikke det jeg hadde tenkt å fokusere på i mitt prosjekt, jeg hadde heller ikke tema som gikk på dette i intervjuguiden. Men informantene ga tydelig uttrykk for at dette var et tema som de mente var helt grunnleggende for at tegnspråktolken skal forstå døvekulturen. Og det er jo med rette at mine informanter hevder at avlesing av tegnspråk er den primære forutsetning for at tegnspråktolken skal forstå døvekulturen. Gadamer peker på at dialog er nøkkelen til forståelse og at horisontsammensmelting er et språklig fenomen. Da blir det en selvfølge at tegnspråktolken må kunne forstå den døves tegnspråk for å kunne være åpen for å lære en ny horisont å kjenne. For tjue år siden da jeg skulle lære meg tegnspråk var min fordom at tegnspråk var et enkelt språk å lære. Etter hvert som min tegnspråkkompetanse økte, innså jeg at tegnspråket er et fremmedspråk, som det krever tid og innsats å lære på samme måte som med andre fremmedspråk. Gadamer ville kanskje ha sagt at jeg så utfordringen og hadde et positivt forhold til min fordom, for jeg innså at for å bli en god tegnspråktolk må jeg være i kontinuerlig dialog og kommunikasjon med døve. Jeg er nå bevisst på at dette er en prosess som jeg stadig må jobbe med, for å kunne være en god avleser av

tegnspråk. Mine informanter gir også dette rådet til nyutdannede tegnspråktolker i dag. De må delta i aktiviteter og kommunikasjon sammen med døve for å mestre avlesingskunsten bedre.

Selv om døvekulturen har endret seg og døve i dag lever mer individuelle liv på ulike arenaer, så peker likevel mine informanter på at det er noen trekk som alltid vil være typisk for døve, fordi døve har noen felles erfaringer i å leve et liv uten hørsel og å oppleve verden gjennom synet. Jeg tror det er viktig for oss tegnspråktolker å stadig reflektere over våre fordommer i forhold til atferd, som er betinget av hørsel og som er en selvfølge for oss hørende. Mine døve informanter lærte meg noe om hvor viktig det er å møte og forlate døve med blikk-kontakt og en eller annen form for kommunikasjon. Dette er en selvfølgelighet blant døve, mens hørende kanskje bruker stemme og hørsel til å utføre lignende atferd og ikke alltid er så nøye med blikk-kontakten. Tegnspråktolken må være oppmerksom på at dersom hun forlater den døve og ikke sier fra, så kan dette oppleves som uhøflig.

Noen av mine informanter sier at det er typisk for døve å være direkte i kommunikasjonen, mens andre mener at det er endring på dette punktet etter hvert som døve omgås hørende i større grad. Noen av mine informanter uttrykker at direkte kommunikasjon har vært en selvfølge og naturlig oppførsel for døve. Og det er først i møte med hørende at det har skjedd en endring i bruk av direkte kommunikasjon. Noen hørende har fått forståelse for at døve opplever direkte kommunikasjon som naturlig og selvfølgelig, og noen døve har forstått at hørende kan oppfatte en slik direkte kommunikasjon som sårende. To horisonter har smeltet sammen.

Tegnspråktolken er ofte en del av døves møte med hørende. Som tegnspråktolker må vi stadig reflektere over hvordan vår historie og døves historie og tradisjon påvirker vår forståelse av døvekulturen. Noen fordommer er vi bevisst og kan gjøre noe med, andre er fremdeles skjult for oss. Vår oppgave er å lære mer om historien og tradisjonen som vi alle er en del av, og være i dialog med hverandre slik at vi utvider vår horisont og øker vår forståelse.

Litteraturliste

Anda, Rune. "Svart belte i tolking?" i *Døves Tidsskrift* (Medlemsblad for Norges Døveforbund, Nr. 3, (2006): 6

Andersson, Bo og Hammar, Åsa Hammar. *När hände vad i dövas historia: ett kulturhistorisk kalendarium*. Örebro: SIH Läromedel, 1996

Andrews, Jean og Leigh, Irene Leigh og Weiner, Mary Thelma. *Deaf people; evolving perspectives from psychology, education, and sociology*. Boston: Pearson, 2004

Atkinson, Paul og Hammersley, Martyn. *Feltmetodikk. Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning*. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2007

Berge, Sigrid Slettebakk og Karlsdottir, Ragnheidur. *Tegnspråktolkens handlinger. Bind nr. 14, Skriftserien klasseromsforskning*. Tapir akademiske forlag, 2003

Bergh, Grete. *Norsk tegnspråk som offisielt språk*. Oslo: ABM-utvikling, 2004

Breivik, Jan Kåre. *Døv identitet i endring. Lokale liv - globale bevegelser*. Oslo: Universitetsforlaget, 2007

Brinkmann, Svend og Kvale, Steinar. *Det kvalitative forskningsintervju* Gyldendal Norsk Forlag AS, 2009

Dahl, Øyvind. "Bridges of Understanding, Perspectives on Intercultural Communication" Side 7 - 22 i *Bridges of Understanding, Perspectives on Intercultural Communication*. Redigert av Øyvind Dahl, Iben Jensen and Peter Nynäs. Oslo Academic Press: Unipub forlag, 2006

Dahl, Øyvind. *Møter mellom mennesker: Interkulturell kommunikasjon*. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2007

Eriksen, Thomas Hylland. *Kulturterrorismen. Et oppgjør med tanken om kulturell renhet*. Oslo: Spactacus Forlag AS, 1999

Eriksen, Thomas Hylland. *Små steder - store spørsmål: innføring i sosialantropologi* Oslo: Universitetsforlaget, 2004

Erikson, Per. *Dövas Historia, daubhaR-daufr-döver-döv, En faktasamling del 1* Ørebro: SIH Läromedel, 1994

Gadamer, Hans-Georg. *Sannhet og metode*. Oslo: Pax forlag, 2010

Gjøen, Sissel. "Verdens beste tolkeordning" Side 139 - 145 i *Tegnspråkets fremtid - vårt felles ansvar*. Redigert av Helge Herland; Norges døveforbund 90 år, 1918 - 2008, Oslo: Norges Døveforbund, 2008

Grønlie, Sissel Marit. *Uten hørsel? : en bok om hørselshemning*. Bergen: Fagbokforlaget, 2005

Haualand, Hilde. *I endringens tegn*. Oslo: Unipub forlag, 2002

Haualand, Hilde. "Et samfunn uten sted" Side 17 - 32 i *Tegn som språk*. Redigert av Sissel Redse Jørgensen og Rani LillAnjum. Gyldendal akademiske, 2006

Haualand, Hilde. "Døvesamfunnet - hvem, hva og hvor er det?" Side 9 - 21 i *Tegnspråkets fremtid - vårt felles ansvar*. Redigert av Helge Herland; Norges døveforbund 90 år, 1918 - 2008. Oslo: Norges Døveforbund, 2008

Holme, Idar Magne og Solvang, Bernt Krohn. *Metodevalg og metodebruk*. Tano Aschehoug, 2004

Illman, Ruth og Nynäs, Peter. *Kultur, människa, möte: ett humanistiskt perspektiv*
Lund: Studentlitteratur, 2005

Jørgensen, Arne. *Hans Georg Gadamer*. København: Anis, 2009

Mindess, Anna. *Reading between the signs. Intercultural Communication for
Sign Language Interpreters*. Boston: Intercultural Press, 2005

Martinsen, Harald og Nordeng, Halvor og von Tetzchner, Stephen. *Tegnspråk.
sosial betydning, utvikling og pedagogisk bruk*. Oslo-Bergen-Stavanger-Tromsø:
Universitetsforlaget, 1985

Moustakas, Clark. *Phenomenological research methods*. Thousand Oaks, Calif;
Sage, 1994

Ohna, Stein Erik. *Å skape et selv: døves fortellinger om interaksjoner med hørende*.
Oslo: Unipub forlag, 2001

Peterson, Svein Arne. "Et kort historisk tilbakeblikk på NDF" Side 84 - 94 i
Tegnspråkets fremtid - vårt felles ansvar. Redigert av Helge Herland; Norges
døveforbund 90 år, 1918 - 2008, Oslo: Norges Døveforbund, 2008

Peterson, Svein Arne. "Utviklingen av TEGNSPRÅKNORSK i Norge" i *Døves
Tidsskrift* (Medlemsblad for Norges Døveforbund, Nr. 10 (1997): 4

Postholm, May Britt. *Kvalitativ metode: en innføring med fokus på
fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget, 2010

Roy, Abhik og Starosta, William J. "Hans-Georg Gadamer, language and
Intercultural Communication" Side 6 - 20 i *Language and Intercultural
Communication Volume 1*. Routledge, 2001

Sander, Torbjørn. *Med landets døve gjennom hundre år, Bergen Døveforening 1880 -
1980, Bind II*. Bergen: Døves Forlag A/S, 1980

Schröder, Odd Inge. *Døveforeningen 1878 -1978: fra De norske døvstummes forening i Christiania til Oslo døveforening - et 100 års jubileum*. Oslo: Aschehoug, 1978

Schröder, Odd Inge. "Likt og ulikt. Innføring i forskjeller mellom norsk og norsk tegnspråk". Side 79 - 102 i *Tegn som språk*. Redigert av Sissel Redse Jørgensen og Rani LillAnjum. Gyldendal akademiske, 2006

Schröder; Odd Inge. "Hva hendte når? - viktige årstall i norsk døvehistorie". Side 95 - 106 i *Tegnspråkets fremtid - vårt felles ansvar*. Redigert av Helge Herland; Norges døveforbund 90 år, 1918 - 2008, Oslo: Norges Døveforbund, 2008

Schröder, Odd Inge. "Historien om de døve: Det skjulte folket".i *Sosionomen*, Norsk sosionomforbund. Nr 26 (4) (1981): 35 – 37

Stänicke, Erik og Vetlesen, Arne Johan. *Fra hermeneutikk til psykoanalyse: muligheter og grenser i filosofiens møte med psykoanalysen*. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1999

Svane, Marita. *Cultural Dynamics in a Multicultural Process Oriented Perspective* Aalborg: Working Paper Series, No. 38, 2005

Svane, Marita. *Interkulturel dynamikk i kulturmødet: en fænomenologisk, individorientert analyse og forståelse*, Avhandling Ph.D. Aalborg Universitet, 2004

Svane, Marita. "The Intersection between Culture, Social Structures, and the Individual-in-interaction" Side 39 - 57 i *Bridges of Understanding, Perspectives on Intercultural Communication*. Redigert av Øyvind Dahl, Iben Jensen and Peter Nynäs. Oslo Academic Press: Unipub forlag, 2006

Weiby, Turid. "Tolkeutdanningen i perioden 1982 -1998". Side 49 - 82 i *Døvetolk- og døvblindtolk- yrkets fremvekst i Norge*. Redigert av Heidi Woll. Bergen: Døves Forlag AS, 1999

Offentlige dokumenter:

Stortingsmelding 35 (2007-2008) , Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk (Det kongelige kultur- og kyrkjedepartement)

St.meld. nr. 61 (1984-85), Om visse sider ved spesialundervisninga og den pedagogisk-psykologiske tenesta (Oslo: Kyrkje- og undervisningsdepartementet)

Læreplanverket for den 10 - årige grunnskolen, Norsk, engelsk og drama og rytmikk for døve (Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement (1997)

Internett-kilder:

<http://hist.no/tegnogtolk/>

<http://www.tolkeforbundet.no/main/etikuttvalget>

<http://www.nav.no/rettskildene/Rundskriv/147959.cms>

http://www.deafnet.no/nor/forsiden/erf_database/doeve_og_doevhet_generelt

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/2007-2008/stmeld-nr-23-2007-2008-/5/3.html?id=512484>

<http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3626595.ece>

http://www.nrk.no/kultur_og_underholdning/1.7167612

Vedlegg 1

Intervjuguide

1. Hvilke uskrevne kommunikasjonsregler kan gjelde mellom tegnspråkbrukere som er forskjellig fra hørendes måte å kommunisere på?

- Bruker døve mer kroppskontakt i kommunikasjon enn hørende?
- Hva slags avstand er naturlig ved kommunikasjon?
- Hvordan skal man ta ordet i en diskusjon, samtale?

2. Hvordan forventer døve at tolken skal hilse når de møtes og avslutter et tolkeoppdrag?

- Døve gir hverandre en klem når de møtes, hvordan skal tolken hilse?
- Skal tolken si "ha det" og gå etter oppdraget eller skal tolken småprate litt?

3. Hva er det naturlig at tegnspråktolken og døve snakker om når det ikke er oversettelse?

- Hva skal tegnspråktolken fortelle om sitt eget privatliv når de er i møte med tolkebrukere?
- Hvordan bør tegnspråktolken opptre i forhold til å prate om felles kjente fra døvesamfunnet?
- Hva bør tegnspråktolken gjøre når han/hun møter døve i butikken, på gata?
- Hva med taushetsplikten?

5. Hvordan bør tegnspråktolker forholde seg i forhold til aktiviteter i døvesamfunnet?

6. Hvordan kan tegnspråktolken opptre for å skape gode relasjoner mellom døve og hørende i sosial tolking?

- Hvordan skal tegnspråktolken oppføre seg i forhold til ukjente hørende i et bryllup eller en konfirmasjon?

- Hvordan skal tegnspråktolken forholde seg dersom den døve prater tegnspråk til tolken og tolken blir usikker på om budskapet skal oversettes til de hørende som er i nærheten, eller om samtalen kun skal bli mellom tolken og den døve?

7. Hvordan kan tegnspråktolker og døve få en bedre forståelse for hverandres kultur?

- Hva kan døve gjøre?

- Hva kan tegnspråktolker gjøre?

8. Dersom døvekulturen har trekk som er forskjellig fra det hørende majoritetssamfunnet, hva kan årsaken være?

Vedlegg 2: Brev fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Tomas Sundnes Drønen
Misjonsøgskolen
Misjonsmarka 12
4048 HAFRSFJORD

Vår dato: 15.06.2010

Vår ref: 24334 / 2 / IB

Deres dato:

Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 02.05.2010. Meldingen gjelder prosjektet:

24334

*Hvordan tolker tegnspråketolken døvekulturen? En undersøkelse om trekk ved døvekulturen som tegnspråketolken har for lite kunnskap om Misjonsøgskolen, ved institusjonens øverste leder
Tomas Sundnes Drønen
Anlaug Stokka Urstad*

*Behandlingsansvarlig
Daglig ansvarlig
Student*

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

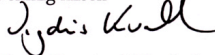
Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, vedlagte prosjektvurdering - kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 16.12.2011, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Inga Brautaset

Kontaktperson: Inga Brautaset tlf: 55 58 26 35

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Anlaug Stokka Urstad, Per Spelemannsvei 29, 4019 STAVANGER

Utvalget består av ca. 10 døve tolkebrukere og tolker med døve foreldre.

Det oppgis i meldeskjemaet at samtykke skal innhentes på grunnlag av muntlig informasjon. Personvernombudet anbefaler at informasjonen også gis skriftlig. Ombudet forutsetter at det informeres om følgende:

- formålet med prosjektet, og at opplysningene vil bli brukt i en masteroppgave ved Misjonshøgskolen
- at personlig intervju og/eller gruppeintervju benyttes for å innhente opplysninger, tema og varighet på intervjuene, og at det gjøres videoopptak
- at det er frivillig å delta og at man kan trekke seg når som helst uten å måtte begrunne det
- hvordan datamaterialet/personopplysninger oppbevares for å ivareta konfidensialitet, og at forsker har taushetsplikt
- at ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i oppgaven/publikasjoner
- at prosjektet er planlagt avsluttet 16.12.2011, og at datamaterialet da vil bli anonymisert og videoopptak slettet
- navn og kontaktopplysninger til student og veileder
- at prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste

Dersom det skal gis skriftlig informasjon, ber ombudet om å få tilsendt informasjonsskrivet før dette distribueres til utvalget.

Eksempler på informasjonsskriv/formuleringer finnes på personvernombudets nettside:
<http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/informasjon.html>

Data innhentes gjennom personlig intervju og gruppeintervju. Data registreres i form av videoopptak.

Det registreres opplysninger om informantenes erfaringer fra tolkesituasjoner og møter mellom døve og hørende, samt hvilke atferd, verdier og holdninger som informantene definerer som ulik i hørende og døv kultur.

Det registres sensitive opplysninger om informantenes helseforhold (at de er døve), jf. personopplysningsloven § 2, nr. 8 c).

Navn oppbevares adskilt fra det øvrige datamaterialet.

Innsamlede opplysninger registreres på privat pc. Personvernombudet legger til grunn at bruk av privat pc er i tråd med Misjonshøgskolen sine rutiner for datasikkerhet.

Prosjektet avsluttes 16.12.2011. Datamaterialet skal da anonymiseres. For at datamaterialet skal være anonymt må navneliste/koblingsnøkkel og videoopptak slettes, og direkte/indirekte personidentifiserende opplysninger i det øvrige materialet må slettes eller omkodes/grovkategoriseres, slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes.